

วารสารวิจัยธรรมศึกษา

JOURNAL OF DHAMMASUKSA RESEARCH

ISSN 2730-1753 ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิกสิตาราม

วารสารวิจัยธรรมศึกษา

JOURNAL OF DHAMMASUKSA RESEARCH

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562)

Vol. 2 No. 1 (January – June 2019)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม (RESEARCH CENTER FOR DHAMMASUKSA PHRAPARIYATTIDHAMMA OF WATAWUTWIKASITARAM SCHOOL) ภูมิกุณแม่ชาล้ง ห้อง 305 เลขที่ 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถนนจรัญสนิทวงศ์ 71 บางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร 0860864258

ที่ปรึกษา

พระเทพปัญญามุนี	เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระราชติลก, ดร.	ประธานกรรมการบริหารการศึกษา
พระศรีวินยาภรณ์, ดร.	เจ้าคณะแขวงบางพลัด
พระมหาสมาน ธมฺมวชิโร	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระมหาฉัตรชัย สุนฺตตชโย, ผศ.ดร.	คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาบุญนา จานวีโร, ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.เนตร หงษ์ไกรเลิศ	มหาวิทยาลัยมหิดล
นาวาเอก ดร.นพดล บงกชกาญจน์	กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

บรรณาธิการวารสาร

พระมหาหมื่นจันทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการวารสาร

พระบุญฤทธิ์ อภิปัญโญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.สุณี เวชประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยวชิราวุธ
พ.ต.ท.หญิง ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
นายครรชิต มีซอ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

รศ.ดร.กฤต ศิริยะอาจ	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.คงสุภรณ์ แพ่งทรัพย์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
นาวาเอก ดร.นพดล บงกชกาญจน์	กรมยุทธศึกษาทหารเรือ
ดร.กฤตสุขิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.กำธร เพี้ยเอี้ย	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ทวี เลี้ยวประโคน	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.เมธา หริมเทพาธิป	สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ดร.พระมหาสมเจต หลวงกัน	นักวิชาการศูนย์วิจัยธรรมศึกษา

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

นายอริย์ธัช เลิศอมรไชยกิจ	นางคมณภัค กฤดากร ณ อยุธยา
นางสาวพรทิพย์ พงษ์กิตติวงศ์	นางสาวณัฐปรียา วิจิตรฐะพันธุ์

พิมพ์ที่

จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170
โทร 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมลล์ g_class@hotmail.com

บทบรรณาธิการ

ปี พ.ศ. 2562 เป็นปีที่ 2 ของวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม กองบรรณาธิการได้ดำเนินการวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI มาอย่างต่อเนื่อง โดยได้ตรวจประเมินผลงานวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายหน่วยงานเช่นเคย ทั้งนี้ เพื่อรักษามาตรฐานทางวิชาการนั่นเอง

วารสารวิจัยธรรมศึกษานี้ได้นำเสนอผลงานของนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ ที่น่าสนใจดังนี้

1. **ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซน (The Essential Testimony of the Jain Metaphysics)** โดย พระจางตุงค์ ซูศรี สรุปว่า อภิปรัชญาเซนมี 2 ประเด็น คือ 1) ทฤษฎีอนันตวาท ที่มีสำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก 2. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม โดยชี้ให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสัจนิยมหรือสัมพัทธนิยม และ 2) เซนถือว่า ทรัพย์หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่าง แต่เมื่อประมวลความแล้วมีนัยเป็น 2 คือสสารและอสาร

2. **ธรรมะกับการทำงาน : ทำงานอย่างไรให้มีความสุข (Dharma and Work: How to Work Happily)** โดย มนัสวี ศรีนนท์ และ พระมหามหวินทร์ ปุริสสุตโม สรุปว่า ธรรมะกับการทำงานนั้นเป็นไปด้วยกันได้ เพราะธรรมะช่วยทำให้งานที่ทำสำเร็จได้ พร้อมกันนี้ ธรรมะยังช่วยทำให้ผู้ทำงานไม่เกิดความเบื่อหน่ายในงานและเกิดความปรารถนาที่จะทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ส่วนการทำงานให้มีความสุขนั้นต้องเป็นงานที่ประกอบด้วยหลักอิทธิบาท 4 เมื่องานสำเร็จแล้ว ผู้ทำงานย่อมเกิดความพอใจในงาน และเมื่องานสำเร็จแล้วย่อมได้ประโยชน์และอานิสงส์

3. **มองมุมใหม่เพื่อความเข้าใจจาร์วาก (Looking at a New Perspective for Understanding Carvaka)** โดย อานนท์ อุ่นธง สรุปว่า แนวคิดของปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนถือเอาความหลุดพ้นเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ส่วนจาร์วากถือเอาความเพลิดเพลินทางกามารมณ์ ความสุขทางกามารมณ์ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นอุดมคติของชีวิตและเป็นยอดของความปรารถนาของมนุษย์ โดยหากมนุษย์ไม่แสวงหาความสุขทางประสาทสัมผัสขณะเมื่อยังมีชีวิตอยู่ การเกิดมาเป็นมนุษย์จะมีประโยชน์อะไร

4. **ม่อจื่อ : ผู้ปรารถนาโลกแห่งภราดรภาพ (Mo Zhi : Who aspire the World of Fraternity)** โดย พนมกร คำวัง สรุปว่า ม่อจื่อเป็นนักปฏิบัตินิยม ชอบดำรงตนตามแบบวิถีปรัชญาแห่งตน และเขาชอบวางกันกระแสนิยมแบบเดิม แต่ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะคนในสังคมมีความเชื่อบางอย่างฝังรากลึกลง ส่วนภราดรภาพในแบบของม่อจื่อนั้นคือการที่เขามีแนวคิดที่เป็นปฏิกิริยาต่อการทำสงครามอย่างชัดเจน ถึงแม้ในยุคสมัยของเขานั้นจะหลีกเลี่ยงสงครามไม่ได้ก็ตาม ดังนั้น ม่อจื่อจึงอยากเห็นสงครามที่ยุติธรรม และเขาเองก็ต่อต้านสงครามที่เป็นไปในลักษณะปลาใหญ่กินปลาเล็ก รัฐเข้มแข็งรังแกรัฐอ่อนแอ

5. **วัฒนธรรมองค์กรที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน (The Effect of Organization Culture to Working Performances)** โดย จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ ชุตินา ศรีจารุเมธีญาณ สรุปว่า วัฒนธรรมองค์กรนั้นความสัมพันธ์ที่ส่งผลถึงระดับประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร เนื่องจากมีความเชื่อและค่านิยมของบุคลากรนั้นสามารถส่งผลได้จากการนำความเชื่อมั่นในระดับสูงภายในองค์กรและความไว้วางใจต่อพันธกิจ ค่านิยม และความเชื่อ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างบุคลากรในองค์กร นำความเชื่อมั่น ความคิด ค่านิยมไปปฏิบัติตามกรอบแนวคิดที่องค์กรได้วางไว้โดยเฉพาะความเชื่อและค่านิยมหลักที่มีความสอดคล้องกับนโยบายและการปฏิบัติงานภายในองค์กร ซึ่งความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการ

ปฏิบัติงานต่อการสร้างประสิทธิผลในการทำงานขององค์กร ได้แก่ การนำวิสัยทัศน์ ของผู้ก่อตั้งองค์กรไปสู่ การปฏิบัติให้สามารถเกิดขึ้นได้จริง รวมถึงการสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อให้ความแข็งแกร่ง อันจะ ส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรในองค์กรนั้นๆที่แสดงออกมาให้สอดคล้องกับสิ่งที่องค์กรได้ วางไว้ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ได้ผล ทำให้องค์กรมีการปฏิบัติงานได้ดีขึ้น

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ค
สารบัญ	จ
ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซน (The Essential Testimony of the Jain Metaphysics) พระจาตุรงค์ ชูศรี	1
ธรรมะกับการทำงาน : ทำงานอย่างไรให้มีความสุข (Dharma and Work: How to Work Happily) มนัสวี ศรีนนท์ และ พระมหามงคลวินทร์ ปุริสุตตโม	9
มองมุมใหม่เพื่อความเข้าใจจารวาก (Looking at a New Perspective for Understanding Carvaka) อานนท์ อุ๋นง	14
ม่อจื่อ : ผู้ปรารถนาโลกแห่งภราดรภาพ (Mo Zhi : Who aspire the World of Fraternity) พนมกร คำวัง	22
วัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน (The Effect of Organization Culture to Working Performances) จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ ชุตินา ศรีจารุเมธีญาณ	29
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา	37
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารวิจัยธรรมศึกษา	39
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	

ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซน The Essential Testimony of the Jain Metaphysics

พระเจ้าตุงรังค์ ชูศรี

Phra Jaturong Choosri

วัดวิเศษการ กรุงเทพมหานคร

Visejkar Temple Bangkok

Email: rong2553@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 11 มีนาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 15 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

อภิปรัชญาเซนมี 2 ประเด็น คือ 1) ทฤษฎีอนันตวาท ที่มีสำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก 2. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม โดยชี้ให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสังนิยมหรือสัมพัทธนิยม และ 2) เซนถือว่า ทรัพย์หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่าง แต่เมื่อประมวลความแล้วมีนัยเป็น 2 คือสสารและอสาร

คำสำคัญ: อภิปรัชญา, สาระ, เซน

Abstract

The Metaphysic of Jainism has two main points, 1) Anekantavada theory which has two characteristics there are; first the philosophy about the truth that we know by our common sense and, second is the pluralistic realism or relativistic realism. 2) Jainism views that there are 9 substances or the real truths but compiling as two parts there are matter and antimatter.

Keywords: Metaphysic, Essential, Jain

1. บทนำ

ปรัชญาอินเดียมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตเช่นเดียวกับปรัชญาตะวันตก แต่มีข้อแตกต่างกัน เช่นลักษณะของปรัชญาอินเดียมุ่งรู้แจ้งตนเอง เป็นปรัชญาชีวิต แต่ปรัชญาตะวันตกเพื่อสนองความอยากรู้ ทัศนะต่อโลก มองโลกในแง่ร้าย ปรัชญาตะวันตกมองโลกในแง่ดี (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2545 : 1-4.) เป็นต้น กลุ่มนักคิดในสมัยพุทธกาลจึงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มประเพณีนิยม กลุ่มเหตุผลนิยมและกลุ่มประสบการณ์นิยม (ประเวศ อินทองปาน, 2553 : 198-199) ปรัชญาเซนหรือไชนะได้ระบุนามศาสดาของเขาทั้ง 24 ท่านไว้ในคัมภีร์ของเขาและเรียกผู้เป็นศาสดาเหล่านี้ว่า ตีรธังกร ความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันก็โดยผ่านศาสดาทั้ง 24 ท่านเหล่านี้ ครูคนแรกของลัทธิเซนคือ ฤชฌเทวะ คนสุดท้ายคือ วรรณานหรือวรรณาน หรือมหาวีระ ได้มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่หก ก่อนคริสตกาล รุ่นเดียวกับสมัยพระพุทธเจ้า พวกเซนได้

ปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีความเชื่อพระเจ้าผู้สร้างแต่อย่างใด (สนั่น ไซยานกุล, 2519 : 135-136) เช่นได้กล่าวถึงความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล 10 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/8/11-12)

1. กรรมใดให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลในชาติหน้า’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 2. กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลในชาตินี้’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 3. กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเป็นทุกข์’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 4. กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเป็นสุข’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 5. กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 6. กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเสร็จสิ้น’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 7. กรรมใดให้ผลมาก กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลน้อย’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 8. กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลมาก’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 9. กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงอย่าให้ผล’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ และ 10. กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผล’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

อย่างไรก็ตาม ทรรศนะทางด้านปรัชญาของศาสนาพุทธ หรือนิครนถ์ นาฏบุตร นั้นเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลก่อนและหลังพุทธปริณิพพาน จนกระทั่งปัจจุบันที่ยังคงปรากฏมีอยู่ในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียในปัจจุบัน ในขณะที่พระพุทธศาสนานั้นได้สูญสิ้นรากฐานไปแล้ว หากยังปรากฏเพียงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจากประเทศอื่น ๆ เข้าไปเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า ปรัชญาเช่นไม่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการทัศน์ขององค์ความรู้ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านวิถีชีวิต และทัศนคติหรือความเชื่อ อันเกิดจากการติดต่อสื่อสารอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน (Contemporary) หากแต่ปรัชญาเช่นนั้นในทางด้านอภิปรัชญามีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic reality) หรือสัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเขเรียกว่า ทฤษฎีอเนกกันตวาท แปลโดยใจความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality) (สุนทร ณ รั้งสี, 2545 : 111)

2. ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาของเข

พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี) (2555) เสนอว่า อภิปรัชญาของเข ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ ทฤษฎีอเนกกันตวาท และทรรศนะเกี่ยวกับทรัพย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีอเนกกันตวาท

ทรรศนะทางปรัชญาของเข กำหนดไว้ หลายลักษณะ ที่สำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก (Common sense Realism) 2. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม (Pluralism) (เสฐียร พันธรั้งสี, 2549 : 114-115)

อภิปรัชญาของเขามีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic realism) หรือ สัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเขเรียกว่า ทฤษฎีอเนกกันตวาท แปลโดยใจความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality)

ปรัชญาเขเรียกว่าวัตถุ (Matter) ว่า ปุทฺถละ และ วิญญูญาณ (Spirit) ชีวะ ทั้งสองนี้ต่างเป็นสิ่งจริงแท้โดยสภาพของมันเอง วัตถุประกอบขึ้นด้วยปรมาณูมากนับไม่ถ้วน ส่วนวิญญูญาณก็มีจำนวนมากมายับไม่ถ้วนเช่นกัน นอกจากจะถือว่าปรมาณูแต่ละปรมาณูก็มีแง่มุมต่าง ๆ นับไม่ถ้วนด้วยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือแต่ละ

ปริมาณแต่ละชีวะต่างก็มีคุณลักษณะทั้งแง่บวกและแง่ลบของมันเองนับไม่ถ้วน เนื่องจากสิ่งแต่ละสิ่งไม่ว่าจะเป็นปริมาณหรือชีวะต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตนนับจำนวนไม่ได้นี่เอง ปรัชญาจึงกล่าวว่า เป็นไปไม่ได้ที่สามัญชนอย่างเราๆ จะสามารถรู้คุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราสามารถรู้ได้เพียงลักษณะบางอย่างของบางสิ่งเท่านั้น ผู้ที่สัพพัญญูเท่านั้นที่จะรู้คุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นปรัชญาเซนจึงกล่าวว่า “ผู้ที่รู้จักคุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่ารู้จักคุณลักษณะทุกอย่าง และผู้ใดรู้จักคุณลักษณะทุกอย่างของทุกสิ่ง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่ารู้จักคุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

ตามทรรศนะปรัชญาเซน ความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งสัมพัทธ์ (Relative) และมีขอบเขตจำกัด (Limited) การตัดสิน (Judgment) หรือการลงมติเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ จึงพลอยเป็นสิ่งสัมพัทธ์ และมีขอบเขตจำกัดนี้เองเรียกว่า ทฤษฎีสยาทวาท ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งจริงแท้มีคุณลักษณะของตนเองนับไม่ถ้วน และแต่ละสิ่งของสิ่งจริงแท้มีคุณลักษณะของตนเองนับไม่ถ้วน เรียกว่า ทฤษฎีอนันตวาท ตามความเป็นจริงทฤษฎีสยาทวาท และอนันตวาทนี้เป็นเพียง 2 แง่ของคำสอนเดียวกัน เหมือนด้าน 2 ด้านของเหรียญบาทอันเดียวกัน

หลักคำสอนเกี่ยวกับสิ่งจริงแท้ของเซนก็เช่นเดียวกัน ด้านหนึ่งมองจากแง่อภิปรัชญา พูดถึงสิ่งแท้ว่าเป็นสิ่งที่มิมีต่างๆ หรือคุณลักษณะต่างๆ นับไม่ถ้วนเรียกว่า อนันตวาท อีกด้านหนึ่งมองจากแง่ญาณวิทยา พูดถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งจริงแท้ว่า เราสามารถรู้ได้เพียงคุณลักษณะบางอย่างของมัน ไม่อาจรู้คุณลักษณะของมันได้หมดทุกแง่ เรียกว่า สยาทวาท การถือเอาแง่ใดแง่หนึ่งว่าเป็นความจริงทั้งหมดของสิ่งนั้น เป็นการถือด้วยความหลงผิดหรือเข้าใจผิด เรียกว่าเอกันตวาท ปรัชญาเซนถือว่าคุณลักษณะ หรือแง่ทั้งหมดของสิ่งหนึ่งย่อมเป็นจริงเท่ากันจึงได้ชื่อว่า อนันตวาท (สุนทร ธีร, 2545 : 111-112)

เซนได้แสดงลักษณะของความจริงเป็น 7 ชั้น เรียกว่า สัปตภังคี หรือ “สูตรมิงค์ 7” ดังนี้ (วิจิตร เกติวิสิษฐ์ (แปล), 2520 : 107)

1. บางที, เป็น (สยาต อสติ) 2. บางที, ไม่เป็น (สยาต นสติ) 3. บางที, เป็นและไม่เป็น (สยาต อสติ จ นสติ) 4. บางที, เป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อวกตวยม) 5. บางที, เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อสติ จ อวกตวยม) 6. บางที, ไม่เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต นสติ จ อวกตวยม) และ 7. บางที, เป็น, ไม่เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อสติ จ นสติ น อวกตวยม)

2.2 ทรรศนะเกี่ยวกับทรัพย์สิน

เซนถือว่า ทรัพย์สิน(Substance) หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่างดังต่อไปนี้ 1. ชีวะหรือวิญญาณ 2. อชีวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต 3. ปุณยะ บุญ 4. ปาปะ บาป 5. อาสวะ หรือการไหลของอนุกรมเข้าสู่วิญญาณ 6. พันธะ หรือการติดข้องของวิญญาณ 7. สังขระ การสัสมระวังไม่ให้กระแสกรรมใหม่ไหลเข้าสู่วิญญาณ 8. นิรชา การทำลายกรรมเก่าให้หมดไป 9. โมกษะ การทำลายกรรมได้อย่างหมดสิ้นไม่ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏต่อไป

ความจริงแท้ทั้ง 9 นี้ หากย่อให้สั้นก็เหลือเพียง 2 อย่างคือ ชีวะกับอชีวะเท่านั้น กล่าวคือเรื่อง ปุณยะ ปาปะ อาสวะ พันธะ สังขระ นิรชา และโมกษะ ทั้ง 7 อย่างนี้เป็นเรื่องของชีวะ ส่วน อชีวะก็เกี่ยวกับเรื่องวัตถุ ซึ่งเซนเรียกว่า ปุทละตลอดทั้ง ธรรมะ อธรรมะ กาละและเทศะ ชีวะกับ อชีวะเกี่ยวกันกันอย่างแนบสนิทดุจเดียวกับน้ำมันซึ่งแทบแยกไม่ออกว่าตรงไหนเป็นน้ำตรงไหนเป็นนม ฉะนั้น (พื้น ดอกบัว, 2545 : 239)

กล่าวโดยสรุปแล้ว สสารทั้งชีวะและอชีวะ มี 2 อย่าง คือ

1. คุณสมบัติปฐมภูมิ (Primary quality) เป็นคุณสมบัติที่มีติดอยู่ในสสารตลอดไป ในทำนองเดียวกัน สสารก็ต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ ถ้าไม่มีก็ไม่อาจเป็นสสารอย่างนั้นได้อีกต่อไป เช่น การกินที่ (Extension) เป็น

คุณสมบัติปฐมภูมิของวัตถุส่วนสัมปชัญญะ (Consciousness) ก็เป็นคุณสมบัติปฐมภูมิของชีวะ ก็คุณสมบัติปฐมภูมิซึ่งติดอยู่กับสสารตลอดไป เช่นเรียกว่า คุณะ

2. คุณสมบัติทุติยภูมิ (Secondary quality) คุณสมบัติประเภทนี้มีอยู่ชั่วคราว ไม่ถาวรอย่างคุณสมบัติปฐมภูมิ และแม้จะหายไปก็ไม่ได้ทำให้ความมีอยู่ของสสารกระทบกระเทือนไปด้วย อย่างสีของใบไม้เปลี่ยนไปเรื่อยๆ แต่ใบไม้ก็ยังคงอยู่ ส่วนในกรณีของชีวะก็ได้แก่ อารมณ์ต่างๆ ความรัก ความชัง ความดีใจ และความเสียใจ เป็นต้น คุณสมบัติทุติยภูมิ เช่นเรียกว่า ปรายะหรือปรยยะ ก็การที่เราเห็นว่ามี การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ในโลก (พื้น ดอกบัว, 2545 : 245)

2.2.1 ชีวะหรือวิญญาณ

สิ่งที่เรียกว่า ชีวะ ในปรัชญาเช่นมีความหมายเท่ากับอาตมันหรือชีวาตมันในปรัชญาอุปนิษัทหรือปุรุષะในปรัชญาสาขายะ เป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่ในภาษาไทย เรียกว่า วิญญาณ

ปรัชญาเช่นได้แบ่งชีวะออกเป็น 2 ชนิด คือ ชีวะที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารแล้ว เรียกว่า มุกตชีวะ และชีวะที่ยังไม่หลุดพ้นยังคงท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรียกว่า พัทธชีวะ สำหรับชีวะที่ยังติดข้องอยู่ในวัฏสงสารนี้เช่นยังแบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเภท คือประเภทที่เคลื่อนไหวได้เรียกว่า ทรสะ และประเภทที่เคลื่อนไหวไม่ได้เรียกว่า สถารวะ(สุนทร ฐ รังสี, 2545 : 116) ทรสณะสิ่งที่มีชีวิตของเช่นและสิ่งที่ปราศจากชีวิตเป็นผู้สร้างโลกนี้ (Loka) แต่เทศะ (Space) เป็นที่เดียวเท่านั้น ที่ปราศจากชีวิตที่เรียกว่า มิใช่โลก (Aloka) สิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ปราศจากชีวิต เป็นการอธิบายโดยอ้างถึง 1. ทรัพย์ (Substance) 2. เทศะ (Space) 3. กาละ (Time) 4. วิวัฒนาการ (Development) สิ่งทีปราศจากชีวิต คือ 1. ยึดรูปแบบ (Possessing form) 2. ไร้รูปแบบ (Formless) (Hermann Jacobi, Jaina Sutras, Part I, <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561)

วิญญาณหรือชีวะ เป็นทรัพย์ที่มีความรู้ ความรู้เป็นลักษณะอันสำคัญของวิญญาณ และความรู้นี้ปรากฏอยู่ในวิญญาณ และความรู้นี้ปรากฏอยู่ในวิญญาณเสมอ แม้ว่าลักษณะและขอบเขตของความรู้จะแตกต่างกันออกไปก็ตาม ถ้าว่าตามทฤษฎีแล้ว วิญญาณทุกดวงอาจพูดได้ว่าเป็นกระแสสืบต่อกันไปอย่างไม่หยุดยั้ง ตามลำดับขั้นของความรู้ มาตรฐานความรู้ขั้นสูงสุดของวิญญาณนั้น จะมีแก่วิญญาณที่สมบูรณ์แล้วเท่านั้น วิญญาณที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีอยู่ในรูปร่างของ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือพวกผักหญ้า ชีวิต และ วิญญาณที่อาศัยอยู่ในรูปร่างดังกล่าว ดูเหมือนว่าไม่ปรากฏ บรรดารูปร่างทั้งหลาย แต่ความเป็นจริงแล้ว วิญญาณชนิดที่รู้สึกได้ทางผัสสะยังคงปรากฏอยู่ ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ เพียงแต่ความรู้สึกของมันอยู่ในแบบที่อ่อนมาก ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยอิทธิพลของกรรมเก่าเข้ามาขัดขวางไว้ มิให้วิญญาณเจริญขึ้นมาได้ บรรดาประเภทวิญญาณที่มีประสาทรับความรู้สึกได้ทั้งสองทาง จนกระทั่งได้หาทางได้แก่หนอน มด จำพวกผึ้งแมลงและคน กรรมเก่าของบรรดาสัตว์เหล่านี้ยังมีอิทธิพลอยู่แต่เข้าขัดขวางได้บ้าง หากแต่ยังไม่เต็มทีที่กรรมดีและกรรมชั่วทั้งสองคอยหาช่องทางที่จะให้ผลอยู่เสมอ (สนั่น ไชยานุกุล, 2519 : 173)

ข้อพิสูจน์ว่ามีชีพออยู่จริง (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532 : 37-38)

1. ข้อพิสูจน์ทางประจักษ์ประมาณ นักปราชญ์เช่นกล่าวว่า การมีอยู่ของชีพ สามารถพิสูจน์ได้ทางประสบการณ์ตรงหรือทางประจักษ์ประมาณที่ขัดแย้งไม่ได้ หรือเมื่อเราได้พบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรารู้ว่า เราได้พบเห็นสิ่งนั้นจริง ๆ การรู้สึกเป็นข้อพิสูจน์ว่า มีชีพออยู่ในตัวเราจริง ๆ

2. ข้อพิสูจน์ทางอนุมานประมาณ นักปราชญ์เช่นสามารถพิสูจน์ความมีอยู่ของชีพได้อีกทางหนึ่ง คือการอนุมานการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพราะร่างกายไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ ดังนั้นสิ่งที่ทำให้เคลื่อนไหวได้ จึงเป็นชีพที่มีอยู่ในร่างกาย เพราะลำพังวัตถุธาตุ 4 ไม่สามารถทำให้เคลื่อนได้หากปราศจากชีพ

2.2.2 อชิวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต

โลกที่อยู่นี้ ประกอบด้วยวัตถุธาตุต่างๆ ที่วิญญาณยึดครองอยู่และวัตถุธาตุอื่นๆทั้งในน้ำก็มีสิ่งที่มีชีวิต (Hermann Jacobi, Jaina Sutras, Part I, <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561) ก็ได้สร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นมา แต่นอกจากวัตถุธาตุนี้แล้ว ยังมีเทศกาลและภาวะของการเคลื่อนไหวและการหยุดนิ่งอีกด้วย ถ้าปราศจากสิ่งดังกล่าวนี้แล้ว โลกและเหตุการณ์ของโลกก็ไม่สามารถอธิบายได้อย่างเต็มที่ คือ

2.2.2.1 วัตถุ หรือ ปุทฺท (Matter)

ในปรัชญาของเซนนั้น เรียกว่าวัตถุ (Matter) ว่า ปุทฺท คำว่าปุทฺทนั้น ถ้าจะว่ากันโดยศัพท์แล้วหมายความว่า สิ่งซึ่งสามารถรวมตัวเข้ากันได้ และแตกสลายออกไปได้ วัตถุธาตุทั้งหลายนั้นสามารถรวมตัวมันเองเข้ากันเป็นกลุ่มก้อน เพื่อก่อสัดส่วนให้โตขึ้นๆ เป็นลำดับ และในทำนองเดียวกันมันก็สามารถสลายตัวมันเองให้เล็กลงๆ โดยลำดับด้วยเหมือนกัน ส่วนเล็กที่สุดของวัตถุธาตุนั้น สามารถแบ่งแยกออกไปได้อีก เรียก อนุ (Atom) อนุสองตัวหรือมากกว่าสองตัวอาจรวมตัวเข้ากันเป็นสังขารหรือขันธ (สังขตะหรือสกันธ) ร่างกายของเราและวัตถุธาตุ แห่งธรรมชาติทั้งสองนี้ ก็เป็นขันธของปริมาณวัตถุ ใจ (มน) การพูดและการหายใจ ทั้งหมดนี้ก็เป็นผลของการผลิตผลของวัตถุเหมือนกัน

วัตถุธาตุ (ปุทฺท) มีคุณสมบัติ 4 อย่างคือ ทางผัสสะ ทางรส ทางกลิ่นและทางสี พวกปริมาณทั้งหลายก็ดี พวกผลิตผลของปริมาณทั้งหลายก็ดี ขันธของปริมาณทั้งหลายก็ดี ย่อมมีคุณสมบัติประจำตนอยู่ 4 ประการนี้ คุณสมบัติเสียง นั้น หาใช่ว่าเป็นคุณสมบัติเดิมของปริมาณเหมือนอย่างคุณสมบัติทั้ง 4 ดังกล่าวแล้วนั้นไม่ เพราะพวกนักปรัชญาในลัทธิอื่น ๆ ก็ยอมรับว่าเสียง ไม่ใช่คุณสมบัติที่เกิดขึ้นมาภายหลัง พวกเซนนี้ชี้ให้เห็นว่าเสียง ตามมาหลัง แสง ส่วนความร้อน เา ความมืด ความเป็นเอกภาพ ความไม่เป็นเอกภาพ ความสุขุม ความหยาบและแบบทั้งหมดเหล่านี้ผลิตขึ้นมาจากภายหลัง โดยการเปลี่ยนรูปของวัตถุ และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญ (สนั่น ไซยานุกุล, 2519 : 180-181)

2.2.2.2 อากาศ หรือเทศะ (Space)

เทศะ (Space) หรืออากาศมี 2 อย่างคือ 1.โลกาอากาศ ได้แก่ที่ว่างในโลกซึ่งเป็นที่อยู่หรือที่ตั้งของสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง ชาวเซนเชื่อว่าตรงยอดหรือที่สุดของโลกาอากาศเป็นวิมานเรียกว่า สุทธิศีลา ซึ่งเป็นที่อยู่ของบรรดาชีวะที่บรรลุมฤกษะ เสวยทิพย์สุขชัณรินทร 2.อโลกาอากาศ ได้แก่ที่ว่างซึ่งอยู่นอกโลก ที่ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า อวกาศ เป็นที่ว่างออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ก็เทศะไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสแต่จะรู้ได้ด้วยการอนุมาน กล่าวคือ トラบที่ยังไม่มีสสารที่กินที่มีน้ำหนักรู้ก็แสดงว่ามีเทศะเพราะถ้าไม่มีเทศะสิ่งที่เป็นอัสติกายจะตั้งอยู่ได้อย่างไร (พิน ดอกบัว, 2554 : 243)

หน้าที่ของเทศะก็คือ ให้ที่ว่างวัตถุที่กินเนื้อที่ มีน้ำหนักเทศะคือที่ว่างสำหรับ ทั้งหลายได้อาศัยวิญญาณ วัตถุธรรม และอธรรมการขยายตัวของวัตถุ ทั้งหมดเหล่านี้ อยู่ในอากาศหรือเทศะ แม้ว่าเทศะจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทางอินทรีย์ก็ตาม แต่ก็ย่อมเป็นที่รู้กันว่า ที่อยู่ของอากาศนั้น เราสามารถรู้ได้โดยอาศัยการอนุมาน ดังนี้คือ กล่าวคือ วัตถุทั้งหลายซึ่งกินเนื้อที่และมีน้ำหนักนั้น สามารถจะกินเนื้อที่นั้นจะเป็นลักษณะแท้ของวัตถุบางอย่างก็ตามและกล่าวได้ว่า ไม่มีวัตถุใดๆ จะขาดลักษณะอันนั้น กล่าวคือ อากาศสามารถจัดหาพื้นที่เอาไว้เพื่อวัตถุ ดังนั้น วัตถุทั้งหลายจึงต้องกา อากาศ (Space) เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับวัตถุ (สนั่น ไซยานุกุล, 2519 : 181-182)

2.2.2.3 กาละ (Time)

แนวคิดเรื่อง “กาละ” ท่านอุมาสวามี กล่าวไว้มีความหมายว่า กาละนั้น คือสิ่งที่ทำให้เกิดมีสันตติทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง ทำให้เกิดมีการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดมีความใหม่และความเก่าของวัตถุธาตุ

ทั้งหลาย กาละ ก็เป็นเช่นเดียวกับอากาศ (Space) คือว่าเราอนุมานได้ แม้ว่าเราจะไม่สามารถสัมผัสได้ทางอินทรีก็ตาม เราสามารถอนุมานกาละได้ ในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็น ถ้าหากปราศจากกาละเสียแล้ว วัตถุธาตุทั้งหลายก็ไม่สามารถจะมีคุณลักษณะดังกล่าวไว้ นั่นก็ได้ ถึงแม้จะเป็นความจริงว่า กาละอย่างเดียวกันนั้นไม่สามารถจะเป็นสาเหตุให้สิ่งหนึ่งมีคุณลักษณะต่างๆได้ แต่ถ้าปราศจากกาละเสียแล้ว สรรพสิ่งก็ไม่สามารถทรงอยู่หรือสืบทอดกันไปได้ ส่วนอันตรฐานนั้น หมายความว่าช่วงเวลาวัตถุทรงตัวหรือสืบทอดอยู่ได้ การเปลี่ยนรูปหรือการเปลี่ยนของสถานะก็เช่นเดียวกัน เราไม่สามารถจะเข้าใจได้เลย หากปราศจากกาละเสียแล้ว ตัวอย่างเช่น ผลมะม่วงผลหนึ่งจะเขียวแล้วก็เหลืองเปลี่ยนมาเป็นลำดับ ตามความแตกต่างของกาละ ถ้าเราไม่สมมติความแตกต่างของกาละเสียแล้ว เราก็ไม่สามารถจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ว่ามันมีคุณลักษณะอย่างไร เพราะไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ ในทำนองเดียวกัน การเคลื่อนไหวซึ่งหมายถึงสมมติฐานของสถานะที่เกิดขึ้นตามลำดับของวัตถุชิ้นหนึ่ง ซึ่งเราสามารถคิดนึกได้ โดยอาศัยการสมมติถึงกาละเพียงอย่างเดียว

ประการสุดท้าย คือความแตกต่างระหว่างความใหม่และความเก่า เข้าและสาย สิ่งเหล่านี้เราไม่สามารถอธิบายได้เลย หากเราไม่อ้างอิงกาละ เพราะฉะนั้นสิ่งดังกล่าวนี้จำเป็นว่าเป็นพื้นฐานที่ทำให้เราอนุมานว่า กาละนั้นมีอยู่ ทรงอยู่ เหตุผลจึงมีว่า ทำไมไม่นับกาละว่าเป็นอัสติกาย (Astikaya) สำหรับเหตุผลอันนี้ก็คือนั่นคือ กาละ เป็นธาตุอันหนึ่งซึ่งไม่สามารถจะแบ่งแยกออกไปได้ เพราะขณะเดียวกันและอย่างเดียวกัน อาจปรากฏอยู่ในที่ทั่วไปในโลก กาละไม่เหมือนกับวัตถุธาตุชนิดอื่นๆ ทั้งสิ้น ที่เราเรียกว่า อัสติกาย (Astikaya) เพราะว่า กาละปราศจากพื้นที่และความกินเนื้อที่ใดๆ ในอากาศ

บางครั้งพวกเซนได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่าง กาละแท้ (ปารมมาริกกาละ) และกาลเทียม (วยาหาริกกาล) เรียกว่า สมัย การสืบทอดหรือระหว่าง (วรัตน) เป็นเครื่องหมายของการแท้ แต่ในทางตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงทุกๆ ชนิดนั้น เป็นเครื่องหมายของ กาละเทียม กาละอย่างหลังที่เราเรียกว่า สมัยนี้ยังแบ่งแยกออกเป็นขณะ เป็นชั่วโม่ง เป็นต้น ตามที่เราสมมติกันขึ้น และแล้วได้แบ่งแยกออกเป็นเบื้องต้นและเบื้องปลายแต่ กาละแท้นั้นไม่มีรูปร่างใดๆ และเป็นสภาพทรงอยู่ชั่วนิรันดร์ ส่วนกาละเทียมมีขึ้น ก็โดยการสมมติและจำกัดขอบเขตของกาละ และความแตกต่างกันของเวลา โดยถือกาละแท้เป็นมาตรฐาน

ท่านคุนธรัตน์ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า กาละเป็นธาตุที่แตกต่างกันออกไปต่างๆหากแต่ยอมถือเอา กาละ นั้นว่า เป็นแบบ (ปริยาย) ของธาตุอื่นๆ ทั้งปวง (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 183-185)

2.2.2.4 ธรรมและอธรรม

ธรรม คือการเคลื่อนไหว การเคลื่อนที่ ไม่ได้หมายถึงคุณธรรม ความดีอย่างที่เข้ากันโดยทั่วไป กล่าวคือ คนและสัตว์เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนได้ก็เพราะมีธรรมะคอยช่วยเหลือ

อธรรม คือ การหยุดนิ่ง ซึ่งตรงกันข้ามกับธรรมการที่คนและสัตว์ตลอดทั้งสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ กลับหยุดนิ่งได้ก็เพราะอธรรม ศาสนาเซนถือว่า ธรรมเองไม่ได้เคลื่อนไหว แต่มันก็ช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหว (พิน ดอกบัว, 2554 : 244)

ธาตุทั้งสอง เป็นเช่นเดียวกับอากาศและกาละ คือ สามารถจะพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ธาตุทั้งสองอย่างนี้มีอยู่ทั้งนี้ก็โดยการอนุมาน การเคลื่อนที่และการหยุดอยู่กับที่ เป็นมาตรฐานเบื้องต้นของการอนุมาน พวกเซนใช้วิธีโต้เถียงให้เห็นว่าธาตุทั้งสองนี้เปรียบดูการเคลื่อนไหวไปมาของปลาในลำน้ำ แม้ว่าตัวปลาเองจะเริ่มตันว่ายก่อนก็ตาม แต่ถ้าหากว่าไม่มีน้ำอยู่ก่อนแล้ว การว่ายของปลาก็ไม่สามารถจะมีได้เลย เพราะฉะนั้น น้ำ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับ การว่าย ของปลาฉินใด การเคลื่อนไหวของวิญญาณหรือของวัตถุธาตุอื่นๆ ก็ฉนั้นนั่น คือว่า สิ่งดังกล่าวนี้ยังต้องการสิ่งช่วยเหลือบางอย่าง หากปราศจากสิ่งช่วยเหลือบางอย่างเสียแล้ว การเคลื่อนไหวของ วิญญาณ ก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพราะการเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเราขนานนามให้ว่า “ธรรม” ธรรมนั้นให้การช่วยเหลือแก่วัตถุที่เคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้

แต่ไม่สามารถจะทำให้วัตถุซึ่งไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้ แต่ไม่สามารถจะทำให้วัตถุซึ่งไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้ ดุจดั่งน้ำไม่สามารถจะทำให้สิ่งที่ไม่ใช่ปลาว่ายได้

ส่วนอธรรมนั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับธรรม คือว่าเป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งได้เข้ามาช่วยเหลือให้วัตถุนั้นหยุดอยู่กับที่ มันเป็นประดุจดั่งวารีได้ช่วยเหลือให้คนเดินทางหยุดพักผ่อน หรือดุจดั่งพื้นแผ่นดินที่คอยช่วยเหลือสิ่งต่างๆ บนพื้นที่ให้หยุดอยู่กับที่ ฉะนั้นอย่างไรก็ตาม อธรรมหาได้ทำให้การเคลื่อนไหวของสิ่งเคลื่อนที่ได้ทั้งหลายหยุดอยู่กับที่

ธาตุทั้งสองคือ ธรรม และอธรรม แม้ว่าจะมีลักษณะแตกต่างอยู่ตรงกันข้ามก็ตาม แต่ก็ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตรงที่ว่าธาตุทั้งสองนี้เป็นสภาพทรงอยู่ชั่ววินาที ไม่รูปร่าง ไม่เคลื่อนไหวและทั้งสองธาตุนี้แผ่ไปทั่วในอากาศโลกทั้งปวงในฐานะที่ธาตุสองอย่างคือ การเคลื่อนที่ และการหยุดอยู่กับที่ เป็นสภาพกักตุน คือไม่ใช่กักตุน เพราะฉะนั้นคำว่า ธรรม และอธรรม ทั้งสองนี้จึงใช้ในความหมายเฉพาะ หาได้ใช้ในความหมายเกี่ยวกับศีลธรรมดังที่เราเข้าใจกันไม่

เมื่อกล่าวถึงสภาพทั้ง 4 อย่างเหล่านี้คือ อากาศ กาละ ธรรม และอธรรม เราควรสังเกตไว้ในที่นี้ว่า สภาพทั้ง 4 นี้เป็นสภาพที่มีเหตุผลอันจำเป็นทั้งหมด มีสถานะเฉพาะตัวของมันเอง ตัวการณ (การณ) (Casual Conditions) อาจจะแยกแยะออกไปให้เห็นความแตกต่าง เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1.ตัวกักตุน เช่นนายช่างหม้อ 2. ตัวการณ คือเครื่องมือทำหม้อ 3.วัตถุสำหรับทำหม้อ

อากาศ กาละเป็นต้น ควรนับว่าเป็นตัวการณ คือ เครื่องมือสำหรับทำหม้อ แต่สภาพทั้งหมดนี้ เราควรแยกแยะออกไปให้เห็นว่ามันแตกต่างไปจากสภาพธรรมดาที่เราเข้าใจ มันเป็นที่รู้ได้โดยการอนุมานและเป็นอกัตตาภาวะมากกว่าเครื่องอุปกรณ์ที่เราใช้ธรรมดา

ดังนั้นท่านคุณรัตน จึงได้ตั้งชื่อพิเศษของเครื่องปั้นหม้อของช่างหม้อ ซึ่งอาจจะอ้างได้ว่าเครื่องมือชนิดนี้ที่มีความสัมพันธ์กันกับหม้ออันใด อากาศและกาละก็เป็นสภาพจำเป็นอย่างสำคัญในการทำนองเดียวกันนั้น (สนั่น ไชยานุกุล, 2519 : 185-187.) ธรรมและอธรรมของเซน จึงเป็นเสมือนความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การยืนยันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงไม่เพียงยืนยันความมีอยู่ของสิ่งนั้น ๆ อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่ยังเป็นการปฏิเสธฐานะและความเป็นสิ่งอื่นในเวลาเดียวกันด้วย

3. บทสรุป

ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซนผู้เขียนได้เสนอใน 2 ประเด็น คือ

1) ทฤษฎีอเนกกันตวาท โดยชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาของเซน กำหนดไว้ หลายลักษณะ ที่สำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก และ 2.ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม โดยชี้ให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic realism) หรือสัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเซนเรียกว่า ทฤษฎีอเนกกันตวาท แปลโดยความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality)

2) เซนถือว่า ทรัพยากร (Substance) หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่างดังต่อไปนี้ 1. ชีวะหรือวิญญาณ 2. อชีวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต 3. ปุณยะ บุญ 4. ปาปะ บาป 5. อาสวะ หรือการไหลของอนุกรมเข้าสู่วิญญาณ 6. พันธะ หรือการติดข้องของวิญญาณ 7. สังขระ การสรวมระว้างไม่ไห้กระแสนกรรมใหม่ไหลเข้าสู่วิญญาณ 8. นิรชา การทำลายกรรมเก่าให้หมดไป 9.โมกษะ การทำลายกรรมได้อย่างหมดสิ้นไม่ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏต่อไป กล่าวได้ว่าทรัพยากรมีนัยเป็นไปในเชิงสสารและอสารก็ได้

บรรณานุกรม

- ประเวศ อินทองปาน. (2553). **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก(ชูศรี). (2555). **อภิปรัชญาของเซนเป็นทวินิยมหรือไม่**. สารนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พั่น ดอกบัว. (แปล). (2554). **ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2545). **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร เกิดวิเศษฐ์. (แปล). (2520). **ปรัชญาอินเดียสังเขป**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร พันธรั้ง. (2549). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สมัคร บุรวาต. (2554). **ปรัชญาพราหมณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2545). **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2532). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- Hermann Jacobi. **Jaina Sutras, Part I**. (อ อ น ไ ล น์). <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561.
- Hermann Jacobi. **Jaina Sutras, Part I**. (อ อ น ไ ล น์). <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561.

ธรรมะกับการทำงาน : ทำงานอย่างไรให้มีความสุข Dharma and Work: How to Work Happily

มนัสวี ศรีนนท์

Manatsawee Srinont

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute for Innovative Learning, Mahidol University

พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตฺตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวธวิสิตาราม

Research Center for Dhammasuksa

Phrapariyattidhamma of Watawutwikasitaram

E-mail : maghavin9@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 มกราคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 26 มกราคม 2562

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับธรรมะกับการทำงาน 2) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการทำงานให้มีความสุข ผลการศึกษา พบว่า ธรรมะกับการทำงานนั้นเป็นไปด้วยกันได้ เพราะธรรมะช่วยให้งานที่ทำสำเร็จได้ พร้อมกันนี้ ธรรมะยังช่วยให้ผู้ทำงานไม่เกิดความเบื่อหน่ายในงานและเกิดความปรารถนาที่จะทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ส่วนการทำงานให้มีความสุขนั้นต้องเป็นงานที่ประกอบด้วยหลักอริยบท 4 เมื่องานสำเร็จแล้ว ผู้ทำงานย่อมเกิดความพอใจในงาน และเมื่องานสำเร็จแล้ว ย่อมได้ประโยชน์และอานิสงส์

คำสำคัญ : ธรรมะ, การทำงาน, ความสุข

Abstract

The purposes of this article were: 1) to study Dharma and works 2) to study the happiness of work. **The results of the study showed that** Dharma and work are going together because Dharma encourages people to get the work done. In the same way, Dharma also inspired the workers interested in the work and desire to achieve the goals. For the happiness of working, people should consist of the 4 major principles. When the job is completed, the workers will be satisfied with the result and get benefits from the success of the work.

Keywords: Dharma, Work, Happiness

1. บทนำ

มีงานวิจัยและหนังสืออยู่หลายเล่มที่ระบุถึงความสุขกับการทำงานว่าเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายอย่าง แต่เท่าที่ประมวลได้ก็มีอยู่ 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ องค์กร สภาพทุกอย่างที่ผู้ทำงานเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เช่น เจ้านาย ลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือบรรยากาศการทำงาน ในหน่วยงาน เป็นต้น และปัจจัยภายใน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะ หรือระบบความคิด เช่น ความรู้สึกในภายในหรือในจิตใจของผู้ทำงาน เป็นต้น ดังนั้น การทำงานที่แต่ละบุคคลทำอยู่จึงเป็นปัจจัยแห่งความสุขและความทุกข์ของผู้ทำได้ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากที่การทำงานหนึ่งๆ คนหนึ่งเกิดความสุขในการทำ แต่อีกคนหนึ่งเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายเป็นที่สุด เรียกว่างานเดียวกัน แต่ความรู้สึกในงานกลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

จึงเป็นที่น่าสนใจยิ่งนัก เกี่ยวกับการทำงานให้มีความสุข โดยเป็นความสุขอย่างมีธรรมชาติประกอบหรือมีความสุขอย่างสมเหตุสมผลและเป็นความสุขที่สามารถอธิบายได้บนพื้นฐานแห่งจิตวิญญาณแห่งตน ซึ่งไม่ใช่ความสุขประเภทที่ต้องฝืนยั้งเวลาเข้าสังคม เพราะหากไม่ฝืนก็กลัวว่าจะเข้ากับคนอื่นในหน่วยงานไม่ได้หรือกลัวคนอื่นจะคิดว่าตนไม่มีความสุข ความสุขแบบฝืนๆ นี่จึงเป็นได้แค่สุขแบบจอมปลอมหรือสุขที่แสนจะทรมาณเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงกับงานที่ทุกคนทำ จึงนำมาสู่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานให้มีความสุขกายสุขใจบนพื้นฐานแห่งธรรมะเป็นลำดับไป

2. ธรรมะกับการทำงานเป็นอย่างไร

มีคำถามที่ควรจะต้องตอบเป็นเบื้องต้นในที่นี้ก่อน คือ ธรรมะกับการทำงานควรมีลักษณะเชื่อมโยงกันอย่างไร สำหรับการที่จะตอบคำถามนี้ได้ดีนั้น ในเบื้องต้นต้องทำความเข้าใจร่วมกันในคำว่า “ธรรมะ” ก่อน โดยธรรมะนี้มีหลายคนคิดว่าไม่จำเป็นสำหรับการทำงานก็มี เพราะมองว่ามีหลายคนที่ไม่รู้จักธรรมะเลย แต่ก็สามารถทำงานได้ดีจนเป็นที่ยอมรับก็มี ประเด็นนี้ ผู้เขียนมองว่าการให้มุมมองต่อธรรมะในลักษณะเช่นนี้ เป็นการมองที่คับแคบเกินไป ซึ่งเป็นการมองธรรมะแค่เป็นหลักการที่แต่ละศาสนาสอนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว ธรรมะนี้คือหลักการหรือเหตุผลที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น อะไรคือดี อะไรคือชั่ว ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนมีอยู่แล้วในธรรมชาติ เรียกว่าไม่จำเป็นต้องเรียกร้องให้คนมาตัดสิน เพราะธรรมะหรือธรรมชาติจะตัดสินเอง ส่วนที่บางคนมองไม่เห็นความจริงข้อนี้ย่อมเป็นเพราะขาดการสังเกตพิจารณานั้นเอง ดังนั้น ธรรมะกับการทำงานจึงสามารถไปด้วยกันได้อย่างแน่นอน เพราะธรรมะจะช่วยให้คนทำงานอยู่กับงานที่แสนจะน่าเบื่อหน่ายได้อย่างปกติสุขและธรรมะจะช่วยให้คนทำงานเกิดความคิดสร้างสรรค์ในงานที่ทำได้อย่างมีศรัทธาจนทำให้เกิดความสุขขึ้นในงานได้เหมือนกัน

สรุปแล้ว การทำงานยังจำเป็นต้องมีและใช้ธรรมะเคียงคู่อยู่เสมอ เพราะธรรมะจะช่วยทำให้คนทำงานไม่จมปลักอยู่กับความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานและธรรมะยังช่วยให้คนทำงานไม่เกิดความรู้สึกว่างเปล่าไร้ค่า เปล่าเปลี่ยว ซึมเศร้าได้ ดังนั้น จึงเชื่อได้ว่าธรรมะและการทำงานไม่มีทางตัดขาดจากกัน จะมีก็แต่ผู้ทำงานเท่านั้นที่จะสนใจนำธรรมะที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติมาบูรณาการใช้อย่างจริงจังจนมากน้อยเพียงใด หากสนใจนำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการทำงานอย่างจริงจังแล้ว งานที่ทำนั้นถึงแม้จะมีพื้นที่ให้ทำน้อยหรือไม่น่าสนใจเลย มีหน้าที่ยังน่าเบื่อหน่ายอีกด้วย ก็จะไม่หมดสิ้นไป จะเหลืออยู่ก็เพียงงานที่น่าทำ น่าสนใจ และนำความสุขมาให้แก่ตนเองได้เสมอ

3. ทำงานให้มีความสุขเป็นไปได้อย่างไร

การทำงานให้ประสบความสำเร็จนั้นจัดว่าเป็นเรื่องยากอยู่แล้ว แต่การทำงานให้มีความสุขนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่งกว่า เพราะในหลายๆ ครั้งที่แต่ละคนประสบพบเจอนั้นมักจะพูดกันอยู่เสมอว่าความสำเร็จใน

งานนั้นไม่ยากเท่าไร เพียงแค่ทำงานด้วยความขยันและอดทนเท่านั้น แต่การทำงานให้มีความสุขนั้น ไม่ใช่แค่เมื่อทำงานเสร็จแล้วจะมีความสุขเสมอไป มิฉะนั้นต้องกล่าวถึงความสุขจะเกิดขึ้นได้จากการทำงานล้มเหลวเลย ยิ่งไม่มีทางจะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน ดังนั้น ในที่นี้ จึงขอเสนอแนวทางการทำงานให้มีความสุขด้วยการทำงานที่ไม่คั่งค้าง ซึ่งนับว่าเป็นการทำงานที่เป็นมงคลชีวิตหนึ่งประการในบรรดามงคลชีวิตสามสิบแปดประการ โดยการทำงานที่จะมีความสุขได้นั้นพิจารณาได้จากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในประเด็นต่างๆ ดังนี้

สาเหตุที่ทำให้งานคั่งค้าง

หลายคนอาจจะทราบแล้วหรือไม่ทราบเลยก็มีว่างานที่ตนเองทำนั้นเกิดความคั่งค้างหรืออาภูลเพราะสาเหตุอะไร แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าการทำงานนั้นจะเป็นไปในทิศทางใดล้วนมาจากเจตนาที่ตั้งไว้ทั้งนั้น ทำนองเดียวกันกับการเดินทางไปยังสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าปราศจากการมีเป้าหมายแล้ว โอกาสที่จะไปถึงยังจุดที่คาดหวังก็ยาก ดังนั้น เมื่อประมวลแล้ว สาเหตุที่ทำให้งานที่ทำไม่สำเร็จตามเป้าหมายนั้น มักเกิดจากเหตุปัจจัยดังนี้

1. **ไม่คิดวางแผน** ได้แก่ การทำงานอย่างไม่มีเป้าหมายหรือตัวบ่งชี้ความสำเร็จในงานที่ชัดเจน ซึ่งการทำงานในลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่ไม่ทำอะไรเลย เพียงแต่เป็นการทำงานโดยไม่มีกรอบงานที่เป็นรูปธรรม เป็นการขยันทำงานเป็นอย่างมากอยู่เหมือนกัน แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับกำลังกายและกำลังใจที่ทุ่มลงไปกับงานเท่านั้น หรือถ้าเป็นความสำเร็จก็เป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือมิได้เป็นไปตามแผนที่วางไว้นั่นเอง

2. **ไม่ลงมือทำ** ได้แก่ การทำงานจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จนั้น ตัวบ่งชี้ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือการลงมือปฏิบัติหรือเริ่มทำงานนั่นเอง ไม่ใช่คิดวางแผนเสียดิบดี แต่ไม่ลงมือทำอะไรเลย ซึ่งไม่มีทางที่ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การงานที่คั่งค้างนั้นล้วนมาจากการไม่ลงมือทำ การผัดวันประกันพรุ่ง และการคิดรอแต่ฤกษ์ยาม ในที่สุด การงานก็พอกพูนกลายเป็นดินพอกหางหมู

3. **ไม่หมั่นตรวจสอบ** ได้แก่ การทำงานที่ไม่เกิดความสำเร็จและเกิดอาภูลนั้น นอกจากมาจากแผนที่ไม่ดีและไม่ลงมือปฏิบัติแล้ว การไม่หมั่นตรวจสอบภาระงานอยู่เสมอก็เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้งานไม่สำเร็จและทำให้งานไม่คืบหน้า เปรียบได้กับการทำงานที่ขยัน แต่เป็นการขยันที่ไม่เสมอต้นเสมอปลาย ในที่สุดงานที่ทำก็พอกพูนขึ้นไปเรื่อยๆ จนทับถมผู้ทำงานเอง

4. **ไม่รอบคอบจัดการ** ได้แก่ การทำงานที่ขาดเครื่องมือในการดำเนินการทุกอย่าง จึงเป็นไปได้อย่างสูงที่งานที่ทำจะไม่คืบหน้าและคั่งค้างไปเรื่อยๆ ดังนั้น ประเด็นสุดท้ายนี้จึงเป็นสาเหตุให้การทำงานไม่มีทางประสบความสำเร็จได้ เรียกว่าเป็นการทำงานที่ตัวบ่งชี้ด้านกาลเวลา บุคคล และสถานที่ไม่สนับสนุนกันและกัน งานก็ไม่ออกดอกออกผล

วิธีการทำงานให้สำเร็จ

เป็นที่ยอมรับกันเป็นส่วนใหญ่แล้วว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นในงานสามารถเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขกับคนที่ทำงานและครอบครัวได้ ดังนั้น การทำงานถ้าประสงค์จะให้มีความสุขจึงต้องเป็นการทำงานที่มีวิธีการบริหารจัดการงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่สามารถตรวจสอบได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอิทธิบาท 4 (ที.ปา. 11/231/233) ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงานดังนี้

1. **ฉันทะ** คือ ความรัก ความพอใจ และความเต็มใจ เป็นลักษณะของผู้ทำงานที่จะมีความสุขในงานที่ทำ เพราะฉันทะนี้ย่อมทำให้งานที่ทำถึงแม้จะมีความยุ่งยาก ยุ่งเหยิง ไม่น่าสนใจ เป็นที่ดูถูกดูแคลนของคนอื่น กลับกลายเป็นงานที่ง่าย เบาสบาย น่าสนใจ และเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขได้

2. **วิริยะ** คือ ความพากเพียรและความขยันขันแข็ง เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ทำงานที่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จและความสุขได้ เพราะงานใดๆ ที่ทำกันอยู่นี้ไม่มีงานใดเลยที่ง่าย สะดวกสบาย ทำนิดเดียว

แต่ได้กำไรมหาศาล ดังนั้น วัริยะจึงเป็นหลักการที่จะช่วยให้ผู้ทำงานไม่ย่อท้อ สนุกในงาน มองงานเป็นสิ่งท้าทาย ยิ่งทำยิ่งเพลิดเพลิน จนในที่สุด งานก็บันเทิงลุล่วงให้กับผู้ทำได้อย่างง่ายดาย เปรียบได้กับที่หลายๆ คนเจอคนที่ทำงานอยู่ท่ามกลางแสงแดดและสายฝน แต่ก็ยังยิ้มและหัวเราะได้ นี่คือนิทธิพลของวัริยะที่เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขแน่นอน

3. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ ความตั้งใจทำ และความสนใจ ลักษณะการทำงานแบบนี้เป็นการทำงานอย่างมีใจ มีความมุ่งมั่น หากเกิดอุปสรรคในงานก็ยังรักษาจุดยืนหรืออุดมการณ์ไว้อย่างไม่ยอมแพ้ เรียกว่าเป็นการทำงานอย่างมีจิตว่าง ไม่ยอมให้สิ่งที่เป็นปัญหาในงานมาบั่นทอนกำลังใจ จนในที่สุด ผู้ทำงานก็จะเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและเกิดความสุขในการทำงานได้

4. วิมังสา คือ การพิจารณาตรวจสอบและการสร้างความเข้าใจในงานที่ทำ การทำงานจะเกิดความสุขได้นั้นต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาไตร่ตรอง เพราะการทำงานต้องประสบพบเจอกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนั้น การใช้วิมังสาซึ่งเป็นคุณลักษณะแห่งปัญญาในการทำงานย่อมทำให้เกิดความเข้าใจสภาพความเป็นจริงในงานได้ เรียกว่าเมื่องานที่ทำบันเทิงลุล่วงให้ก็เข้าใจและเมื่องานที่ทำถึงแม้ทำเต็มที่แล้ว แต่ก็ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ก็ไม่เกิดความทุกข์ระทมใจมากเกินไป เมื่อเกิดความรู้สึกเช่นนี้ในผู้ทำงานเท่ากับว่าผู้ทำงานได้มีภูมิคุ้มกันต่อความทุกข์ ซึ่งก็คือเกิดความสุขในงานนั่นเอง

อุปสรรคที่ทำให้งานไม่สำเร็จ

การทำงานที่จะประสบความสำเร็จจนเกิดความสุขได้นั้นต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งการงดเว้นจากความเกียจคร้านด้วยข้ออ้าง 6 ประการ (ที.ปา. 11/184/165) ตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ โดยความสุขที่จะเกิดขึ้นในผู้ทำงานได้นั้นต้องเกิดขึ้นจากผู้ทำงานต้องไม่อ้างหรือหาเหตุปัจจัยภายในตนและปัจจัยภายนอกตนมาเป็นเงื่อนไขให้หยุดการทำงานหรือขาดงาน เพราะปัจจัยทั้งสองด้านนี้จะทำให้ผู้ทำงานหมดโอกาสพัฒนาตนให้ก้าวหน้าจนนำความสุขมาให้แก่ตนเองได้ กล่าวคือ **เหตุปัจจัยในตน** คือ อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน และอ้างว่า กระหายน้ำ แล้วไม่ทำงาน ส่วน **เหตุปัจจัยภายนอกตน** คือ อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน และอ้างว่า เวลาเช้านัก แล้วไม่ทำงาน

อานิสงส์ของทำงานสำเร็จ

เมื่องานที่ทำให้เกิดความสุขสำเร็จแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาแก่ผู้ทำงานนั้นคือความสุขกายสุขใจ โดยความสุขที่จะเกิดขึ้นนี้สามารถแบ่งได้เป็นสองส่วน คือ **สุขในโลกนี้** ได้แก่ ตนเองเกิดความสุข เพราะตนเองไม่เป็นภาระให้กับคนอื่นและยังสามารถยืนด้วยลำแข้งของตนเองได้ เรียกว่าเกิดความสุขภาคภูมิใจในตนเอง ตลอดจนเป็นที่อาศัยของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งก็ถือว่าเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำงานเหมือนกัน เรียกว่าเป็นร่วมโพธิ์ไร่มให้คนอื่นได้อาศัย และ **สุขในโลกหน้า** ได้แก่ เมื่อตนเองทำงานสำเร็จจนเกิดความสุข เพราะเกิดความสุขภาคภูมิใจในตนเองและรู้สึกมีคุณค่าต่อสังคมแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งตนอยู่ในความประมาทและยังเป็นเหตุปัจจัยสร้างคุณงามความดีต่อไปเรื่อยๆ จึงนับว่าการทำงานให้มีความสุขนั้นเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุด เพราะความสุขที่เกิดขึ้นในการทำงานจะช่วยทำให้ชีวิตในชาตินี้และชาติต่อไปเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสุขสูงสุดคือนิพพานได้เหมือนกัน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). (2533). **มงคล 38**. กรุงเทพฯ : พระนครการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2533). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2545). **มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า**. กรุงเทพฯ : บริษัทฐานการพิมพ์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

http://www.84000.org/tipitaka/dic/index_dd.php. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2561.

มองมุมใหม่เพื่อความเข้าใจจารวาก Looking at a New Perspective for Understanding Carvaka

อานนท์ อุ๋นธง

Arnon Unthong

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

M.A. Student, Department of Buddhism and Philosophy

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail : arenon_007@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 25 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 มีนาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 5 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

แนวคิดของปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนถือเอาความหลุดพ้นเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ส่วนจารวากถือเอาความเพลิดเพลินทางกามารมณ์ ความสุขทางกามารมณ์ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นอุดมคติของชีวิตและเป็นยอดของความปรารถนาของมนุษย์ โดยหากมนุษย์ไม่แสวงหาความสุขทางประสาทสัมผัสขณะเมื่อยังมีชีวิตอยู่ การเกิดมาเป็นมนุษย์จะมีประโยชน์อะไร

คำสำคัญ: มอง, ความเข้าใจ, จารวาก

Abstract

All Indian philosophical concepts hold that the liberation from passion as the ultimate destination of life. Carvaka attains on pleasures, happiness, and carnal desire is the ideal of life. According to the concept of Carvaka claimed that if humans do not seek sensory happiness while still alive what is the benefit of being a human.

Keywords: Looking, Understanding, Carvaka

1. บทนำ

ปรัชญาจารวากเป็นปรัชญาที่สำคัญของอินเดียปรัชญาหนึ่ง จัดได้ว่าเป็นสสารนิยมอินเดียแบบโบราณ และมีมหาชนจำนวนมากชื่นชอบ เป็นปรัชญาที่เกิดร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า มีท่าทีแนวคิดที่แตกต่างจากปรัชญาและศาสนาในอินเดียสมัยนั้น ปรัชญาอินเดียทุกสำนักศาสดาผู้สอนจะมีคัมภีร์เป็นของตนให้ได้ศึกษา แต่ลัทธิจารวากไม่มีคัมภีร์ไว้ให้ได้ศึกษา เพราะฉะนั้น แนวคิดของลัทธิจารวากนี้ เราได้ศึกษาผ่านจากปรัชญาศาสนาอื่น ๆ ที่ได้บันทึกลัทธิจารวากไว้ การที่ลัทธิอื่นหรือศาสนาอื่นบันทึกเรื่องราวของลัทธิจารวากไว้เราก็ต้องมีวิจารณ์ญาณในการพิจารณา เพราะคนอื่นที่พูดถึงนั้นคือศัตรู และลัทธิจารวากไม่ได้พูดถึงตัวเองแต่เป็นคนอื่นที่พูดถึงเขา เวลาศัตรูพูดถึงศัตรูก็อาจจะมียอคติอยู่บ้าง มีข้อน่าสังเกตว่าปรัชญาศาสนาในอินเดีย

เวลาศาสนา ก พุทธถึงศาสนา ข มักจะพูดไม่ค่อยดี แต่ก็มีข้อน่าสนใจว่าเวลาพระพุทธเจ้าท่านพูดถึงศาสนาอื่น ท่านจะค่อนข้างพูดไว้กลาง ๆ คือ ถ้าศาสนา ก พุทธไว้อย่างนี้ ท่านก็จะบอกว่าท่านไม่ได้คิดอย่างนี้เท่านั้นเอง นั่นก็อาจจะเพราะด้วยบุคลิกลักษณะของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น เราจะมาทำการศึกษาคำว่าลัทธิที่มหาชนจำนวนมากชื่นชอบ เป็นเพราะเหตุใด เป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลมากน้อยเพียงใดต่อคนอินเดีย และต่อปรัชญาและศาสนาของคนอินเดียในสมัยนั้น แม้เวลาจะล่วงเลยมากกว่า สองพันห้าร้อยปี แต่ครั้งหนึ่งลัทธิจารวากเคยมีตัวตนอยู่จริง ๆ

บทความนี้ได้ศึกษาปรัชญาจารวากโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของปรัชญาจารวาก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในปรัชญาจารวาก 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดในปรัชญาจารวาก บทความนี้เป็นเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือ และเอกสารทางวิชาการ และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ต่อไป

2. ประวัติและความเป็นมาของปรัชญาจารวาก

ปรัชญาจารวากเป็นปรัชญาอินเดียสสารนิยมโบราณของอินเดีย คำว่า จารวาก มาจากคำว่า จารุ ที่แปลว่าสวयงามถ้าเกี่ยวข้องกับการเห็น และสวยงามถ้าเกี่ยวข้องกับการได้ยิน วาก แปลว่า คำพูดคำจา เมื่อรวมกันจึงเป็น จารวาก หมายถึงสำนักที่พูดแล้วฟังดูดี ฟังดูเข้าท่า และก็ให้เข้าใจว่าเป็นลัทธิที่เกิดร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธเจ้า ข้อมูลในการศึกษาปรัชญาจารวากนี้มีสองส่วนด้วยกันคือ นำมาจากคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู ชื่อสรรพทศณะสังคหะ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมแนวคิดของปรัชญาและศาสนาร่วมสมัยของผู้แต่งคัมภีร์เล่มนี้รู้จัก แล้วก็เอามาเขียนถึงและโต้แย้งในแง่มุมของศาสนาฮินดู ในคัมภีร์เล่มนี้นอกจากพูดถึงจารวากแล้วยังพูดถึง ศาสนาเชน ศาสนาพุทธ ด้วย และเวลาพูดถึงศาสนาเหล่านี้เขาก็จะโต้แย้งว่า ในคำสอนของศาสนาเหล่านี้มีจุดอ่อนอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งอันนี้ก็เป็นลักษณะการเขียนงานทางปรัชญาอินเดียสมัยนั้น เป็นคัมภีร์ที่น่าจะแต่งหลังสมัยพุทธกาลแต่เนื้อหาที่พูดย้อนไปถึงสมัยพุทธกาล โต้แย้งชี้ให้เห็นจุดอ่อนในหลักคำสอนทั้งของศาสนาเชน ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และพุทธศาสนา

เนื้อหาที่พูดถึงจารวากอยู่ในสูตร ๆ หนึ่งเรียกว่า พุทฺธสัทธสูตร คำว่าสูตรในอินเดียใช้เป็นคำกลาง ๆ หมายถึงข้อเขียนในทางปรัชญาและศาสนา ในพระสูตรบอกว่าเป็นการแสดงแนวคิดของเจ้าลัทธิจารวาก แต่ในพระสูตรไม่ได้บอกว่าเจ้าลัทธิจารวากชื่ออะไร ในคัมภีร์ของศาสนาพุทธไม่ได้มีการกล่าวถึงพุทฺธสัทธสูตร แต่มีการกล่าวถึงเจ้าลัทธิจารวากชื่อ อชิตะ เกสกัมพล ในพระสูตรชื่อ สามัญญผลสูตร ส่วนในพุทฺธสัทธสูตร เนื้อหาก็คล้าย ๆ กับในพระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ แต่ในพระไตรปิฎกจะกล่าวถึงไว้ชัดเจนกว่า ดังนั้นในส่วนของการศึกษาปรัชญาจารวากนี้ จึงได้ทำการศึกษามาจากพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา

3. แนวคิดทางอภิปรัชญาในปรัชญาจารวาก

ปรัชญาจารวากแม้จะมีความคิดเห็นรุนแรงไปในทางวัตถุนิยมจัด แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อระบบปรัชญาอีกหลายระบบที่ไม่บัญญัติหรือวางกฎเกณฑ์ในการบูชาเทพเจ้าในคำสอนที่เหลือเชื่อจนเกินไป จะถือว่าจารวากได้เป็นกระแสดังกล่าวอย่างดีแก่หลายระบบของปรัชญาอินเดียก็ได้ ทศณะของปรัชญาจารวากสรุปได้ดังนี้

- 1) ยืนยันว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของธาตุ 4
- 2) ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกหน้าและตัวตนหรืออาตมัน
- 3) ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเป็นเจ้า

4. แนวคิดทางญาณวิทยาในปรัชญาจรรวาก

สำนักปรัชญาจรรวากเชื่อว่าความรู้แท้มีอยู่อย่างเดียวนั่นคือ ประจักษ์ประมาณ (Perception) ประจักษ์ประมาณ คือ ประมาณหรือที่มาของความรู้ขั้นประจักษ์ หมายถึง ความรู้ตรง ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส หรืออินทรีย์ 6 คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายรู้สึกสัมผัส และใจรู้อารมณ์ ความรู้ที่เกิดจากแหล่งความรู้ดังกล่าวนี้ เราเชื่อแน่ว่าเรารู้อย่างเป็นความรู้ตรง เพราะความรู้ สิ่งที่เราสัมผัสกับผู้อื่นสัมพันธ์กันโดยตรง อาการที่โยคีบุคคลมีสมาธิแน่วแน่ จิตอันเป็นสมาธินั้นสัมผัสกับอารมณ์จิตเกิดความรู้ขึ้น ความรู้นั้นถือว่าเป็นความรู้แท้ลักษณะหนึ่งเหมือนกัน

5. แนวคิดทางจริยศาสตร์ของปรัชญาจรรวาก

จริยศาสตร์คือศาสตร์ทางศีลธรรม มีลักษณะสอดคล้องกับแนวความคิดทางอภิปรัชญาของลัทธินี้ ซึ่งเป็นความคิดแบบวัตถุนิยมคำสอนของจรรวากมีความสุขทางเนื้อหนังเป็นจุดหมายปลายทาง คติชีวิตของจรรวากคือการ กิน ดื่ม และรื่นเริงสำราญ คตินี้สอดคล้องกับธรรมชาติของจรรวากที่ว่าไม่มีโลกหน้า ไม่มีการเกิดใหม่หลังจากตายแล้ว มนุษย์ทุกคนเกิดหนึ่งเดียว ตายหนึ่งเดียว คนดีคนชั่วมีจุดสุดท้ายของชีวิตอย่างเดียวกัน นั่นคือจบลงด้วยความตาย ฉะนั้นมนุษย์จึงควรรีบตัดดวงแสวงหาความสุขเสียให้เต็มที่ตั้งแต่เวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ กินให้เป็นสุข ดื่มให้เป็นสุข และสนุกเสียให้อิ่ม ตายแล้วก็สิ้นสุดกันจะกินดื่มสนุกสนานอะไรไม่ได้อีกปรัชญาจรรวากได้กล่าวว่า จุดมุ่งหมายเพียงอย่างเดียวของมนุษย์ก็คือ การได้ความสุขทางประสาทสัมผัสจนพอใจเท่านั้น ไม่ควรกล่าวว่า ความสุขไร้ความหมายเพราะมีความทุกข์เจือปนอยู่ เราน่าจะฉลาดเพียงพอที่จะหาความสุขที่บริสุทธิ์เท่าที่จะหาได้และหลีกเลี่ยงความทุกข์ที่จะตามมา ดูกองคนที่ยากกินปลา ก็ต้องนำปลามาทั้งตัวพร้อมทั้งครีบและก้างของมันแล้วเลือกกินส่วนที่พอใจ หรือดูคนที่ยากกินข้าวก็ต้องนำข้าวมาทั้งรวงและฟางเลือกสรรส่วนที่กินได้จนพอใจ จงอย่าให้การกลัวความทุกข์มาขัดขวางการหาความสุข

ปรัชญาจรรวากปฏิเสธเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมอย่างที่เขาเชื่อถือกันในระบบอื่นๆของปรัชญาอินเดีย การกระทำที่ดีสำหรับปรัชญาจรรวากคือการกระทำที่สามารถนำความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินมาให้ได้มากที่สุด การกระทำที่ไม่ดี ได้แก่ การกระทำที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดและความไม่สบายแก่ร่างกายและจิตใจซึ่งควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล พวกปรัชญาจรรวากถือจุดมุ่งหมายของชีวิตมีเพียงอรรถและกามะที่จำเป็นแก่ชีวิต นอกนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น ซึ่งหมายความว่าคนเราควรแสวงหาทรัพย์ เพราะทรัพย์สมบัติทำให้สามารถแสวงหาความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินในชีวิตได้เต็มที่ ความสุขทางเนื้อหนังหรือความสุขทางกามารมณ์เป็นความสุขสูงสุด คุณธรรมไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพราะคนดีคนชั่วก็จบลงด้วยความตายเท่ากัน โมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ก็ไม่จำเป็นที่ต้องรีบแสวงหา ผู้ที่ทนทุกข์ทรมานหรือสละความสุขทางโลกียวิสัยเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น ได้ชื่อว่าคนโง่ตามธรรมชาติของจรรวาก เพราะความตายคือโมกษะหรือความหลุดพ้นที่ทุกคนมีโอกาสบรรลุถึงได้เท่ากันโดยไม่ต้องแสวงหา บุคคลจึงควรแสวงหาความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินให้เต็มที่อ้อมเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ ตั้งแต่เวลาที่ความตายยังไม่มาถึงดังกล่าวนี้นี้คือ อุดมคติซึ่งเป็นสิ่งกำหนดแนวทางแห่งจริยศาสตร์ของปรัชญาจรรวาก

ลัทธิปรัชญาอินเดียทั่วไปถือว่าธรรม 4 ประการเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตเรียกว่า ปुरुชาณะ หรือประโยชน์ของบุคคล คือ

1) อรรถะ การแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาเล่าเรียน เพื่อพร้อมที่จะประกอบอาชีพและโลกธรรมอื่นๆ

2) กามะ การแสวงหาความสุขตามโลกียวิสัย เช่น การประกอบอาชีพและการแต่งงาน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ตัวและครอบครัว

3) ธรรมะ การปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นจะได้เข้าใจความจริงของชีวิตแล้วจะได้หาแก่นสารให้แก่ชีวิต เพื่อเตรียมตัวเดินทางไปสู่โลกหน้า

4) โมกษะ การออกบำเพ็ญพรตเพื่อบรรลุโมกษะอันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต จะได้ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดให้เป็นทุกข์อีกต่อไป

จากราวกเห็นด้วยเพียง 2 ประการแรกเท่านั้น ส่วนธรรมะและโมกษะได้ปฏิเสธโดยสิ้นเชิง

6. วิเคราะห์แนวคิดในปรัชญาจรรวาก

ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พร้อมด้วยภิกษุ 1,250 รูป เป็นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 พระเจ้าอชาตศัตรูประทับอยู่บนปราสาทนันทมณฑล ดอกโกมุทเป็นดอกบัวชนิดหนึ่งที่บ้านในเวลากลางคืน เข้าใจว่าพระเจ้าอชาตศัตรูจะสร้างสระน้ำและปลูกดอกบัวไว้บนปราสาท ขณะนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูได้เปล่งอุทานกับข้าราชการบริพารว่าเป็นคืนที่พระจันทร์เต็มดวงงดงามมาก รู้สึกอึดอัดใจ พาให้จิตใจสงบ โลง และต้องการที่จะเข้าไปพบสมณะหรือพรหมณ์ที่ใดที่หนึ่งจึงได้ตรัสกับเหล่าข้าราชการบริพารให้แนะนำ คนแรกบอกให้ไปพบท่านปุณณะกัสสปะ คนที่สองบอกให้ไปพบท่านมัลลิกโคศล และต่อมาตามลำดับคืออชิตะ เกสกะมพล, ปุททะ กัจจายนะ, สลัญชัย เวลัญฐบุตร, นิครนถ์ นาฏบุตร, ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นคนที่พระเจ้าอชาตศัตรูเคยไปสนทนามาแล้วด้วยทั้งสิ้น จึงทรงนิ่งและไม่แสดงอาการใด ครั้นพระองค์เหลือบไปเห็นหมอชีวกโกมารภัจจ์นั่งสงบนิ่งอยู่จึงได้เอ่ยถาม ชีวกโกมารภัจจ์เป็นแพทย์หลวงประจำพระองค์ได้ทูลกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับอยู่ในสวนอัมพวันของตนพร้อมภิกษุ 1250 รูป พระเจ้าอชาตศัตรูไม่เคยพบพระพุทธเจ้ามาก่อน ก็เลยอาศัยคิณนั้นไปพบพระพุทธเจ้าที่สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์

ในพระสูตรกล่าวว่าเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูไปพบพระพุทธเจ้า ก็ได้สนทนากับพระพุทธเจ้าและได้เล่าให้พระพุทธเจ้าฟังว่าก่อนที่จะมาพบพระพุทธเจ้านั้นได้ไปพบใครมาบ้างแล้ว และในพระสูตรก็กล่าวไว้อย่างละเอียดถึงแนวคิดของครูทั้ง 6 ว่าเขาคิดหรือสอนกันอย่างไร รวมถึงแนวคิดของ อชิตะ เกสกะมพล เจ้าลัทธิจรรวากด้วยว่ามีแนวคิดอย่างไร โดยผ่านทาง การเล่าของพระเจ้าอชาตศัตรูที่ได้เล่าถวายพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบันทึกแนวคิดของ อชิตะ เกสกะมพลไว้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ณ กรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูอชิตะ เกสกะมพล ถึงที่อยู่ได้กล่าวว่า ท่านอชิตะ ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือพลช้าง พลม้า พลรบ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พนักงานจัดส่งเสบียง พวกอุคคราชบุตร พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะหนัง พวกบุตรทาส ช่างทำขนม ช่างกลบกลบ พนักงานเครื่องสรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างทูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ พวกนักบะแน (นักการบัญชี) หรือศิลปศาสตร์เป็นอันมาก แม้อย่างอื่นใดที่มีคติเหมือนอย่างนี้ คนเหล่านั้น ย่อมอาศัยผลแห่งศิลปศาสตร์ที่เห็นประจักษ์ เลี้ยงชีพในปัจจุบันด้วยผลแห่งศิลปศาสตร์นั้น เขาย่อมบำรุงตน มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ ให้เป็นสุขอิมหนาสำราญ บำเพ็ญทักษิณาทานอันมีผลอย่างสูง เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ในสมณพรหมณ์ทั้งหลาย ฉันทานอาจบัญญัติสามัญผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน เหมือนอย่างนั้นได้หรือไม่

เมื่อหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ ครูอชิตะ เกสกะมพล ได้กล่าวคำนี้กะหม่อมฉันว่าดูกรมหาบพิตร ท่านไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นไม่มี สมณพรหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลก คนเรานี้ เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้งสิ้น เมื่อทำกาลกิริยาธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อม

เลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายมีเดียเป็นที 5 จะหาเขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูก มีสีดุดสนกพิราบ การเช่นสรวรมีเถ่าเป็นทีสุด ทานนี้ คนเขลาบัญญัติไว้ คำของคนบางพวกพูดว่า มีผล ๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญพินาศสิ้น เบื้องหน้าแต่ตาย ย่อมไม่เกิด ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครอบิธิเต เกสกัมพล กลับตอบถึง ความขาดสูญ ฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญหม่อมฉันถามถึงสามัญผลที่เห็นประจักษ์ ครอบิธิเต เกสกัมพล กลับตอบถึงความขาดสูญ เปรียบเหมือนเขาถามถึงมะม่วง ตอบขุ่นส้มละอ หรือเขาถามถึงขุ่นส้มละอ ตอบมะม่วง ฉะนั้นหม่อมฉันมีความดำริว่า โฉน คนอย่างเรา จะพึงมุ่งรุกรานสมณะหรือพราหมณ์ผู้อยู่ในราช อาณาเขตดังนี้ แล้วไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาชิตของครอบิธิเต เกสกัมพล ไม่พอใจ แต่ก็มิได้เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจถึงวาจาฉนั้น ลุกจากที่นั่งหลักไป

จากพระสูตรอธิบายได้ว่า พระเจ้าอชาตศัตรูถามอชิตะ เกสกัมพลประเด็นแรกว่า ตัวท่านก็เป็น นักบวชตั้งลัทธิมาเพื่อสอนคน อะไรคือผลสูงสุด ที่จะพึงได้จากการที่ท่านตั้งลัทธิแบบนี้ขึ้นมา หรือถ้าจะให้ เข้าใจง่าย ๆ ก็คือถ้าจะมาสัสมักรเป็นลูกศิษย์แก่ท่าน ท่านจะมีอะไรดี ๆ ให้บ้าง คำว่าดี ๆ ในภาษาบาลีใช้คำว่า สามัญญผล หลังจากถูกตั้งคำถาม อชิตะ เกสกัมพลตอบว่า ปรัชญาและศาสนาทั้งหลายในอินเดียยกเว้น สำนักเรา สอนเหมือนกันหมดคือ 1) ในตัวมนุษย์มีของสองสิ่งประกอบกันเข้าและกายเป็นคน สิ่งหนึ่งก็คือ สสาร คำว่า สสาร มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นธาตุ ร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยธาตุ ทั้ง 4 รวมเรียกว่า สสาร 2) นอกจากสสารในตัวมนุษย์ยังมีอีกสิ่งหนึ่งในบางศาสนาเช่น ศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า อาตมัน ศาสนาเชนเรียกว่า ชิว สิ่งนี้ไม่ใช่สสาร เพราะมีสิ่งนี้อยู่ในตัวคน ทำให้คนมีความคิด มีอารมณ์ ความรู้สึก พูดได้ คิดได้ ร้องให้ได้ หัวเราะได้ อิจฉาริชาได้ มุมานะได้

ทั้งสองประเด็นที่กล่าวมานั้น อชิตะ เกสกัมพลบอกว่า ปรัชญาและศาสนาทั้งหลายในอินเดียกล่าว เหมือนกันหมดซึ่งต่างจากสำนักของตน สำนักของตนกล่าวว่า ไม่ได้กล่าวไว้ดังเช่นนั้น สำนักของข้าพเจ้าตั้งข้อ สงสัยว่าสิ่งที่ศาสนาทั้งหลายของอินเดียเชื่อว่ามียุคคือ วิญญาน มันอยู่ที่ไหน สำหรับสำนักเรา อะไรก็แล้วแต่ที่ ตรวจสอบไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ ตรวจสอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น และกายไม่ได้ การที่จะเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอยู่ก็ไม่มีเหตุผล ถ้าเราจะส่งกระจกดูตัวเราสิ่งที่มันจับต้องได้มันคือ สสาร ความคิด อารมณ์ความรู้สึก เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่มันต้องมาจากสสาร ถ้าจะบอกว่าความคิดมาจากวิญญาน แต่ว่าวิญญานมันมองไม่เห็น ตรวจสอบไม่ได้ ถ้าจะบอกว่าวิญญานเป็นต้นตอของความคิดก็ไม่มีเหตุผล

ดังนั้น สิ่งแรกเลยที่อชิตะ เกสกัมพลประกาศกับพระเจ้าอชาตศัตรูก็คือ ไม่มีวิญญานอย่างทีศาสนา ทั้งหลายสอน มนุษย์ประกอบมาจากธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สิ่งที่มาประกอบให้เป็นมนุษย์มันก่อให้เกิด คุณสมบัติคือ การคิดได้ มีอารมณ์ความรู้สึกได้ พูดได้ ทำนั้น ทำนี้ได้ และคุณสมบัติอันนี้ซึ่งมันเป็นคุณสมบัติ ของสสารมันละเอียดอ่อน มันเลยหลงให้คนจำนวนมากในอินเดียคิดว่ามีจิตหรือวิญญานจริง ๆ ส่วนที่ปรากฏ เป็นสิ่งมีชีวิต เป็นสัตว์ ต้นไม้ ภูเขา ความละเอียดอ่อนของสสารก็ต่างกัน ดังนั้น คุณสมบัติจึงต่างกันไปด้วย

ประเด็นต่อมา คือ เมื่อมนุษย์ประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง 4 แล้วการประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง 4 เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ที่ประกอบธาตุทั้ง 4 ก็คือ พ่อแม่ของท่าน ก็แปลว่าชาติที่แล้วของท่านไม่มี เพราะท่านมา จากเนื้อตัวของพ่อแม่ท่าน เมื่อร่างกายมีแต่สสารล้วน ๆ เมื่อตายไปชาติหน้าก็ไม่มี อันนี้คือการประกาศครั้งที่ 2 ต่อพระเจ้าอชาตศัตรูว่า ชาตินี้ไม่มี ชาติหน้าก็ไม่มี มีแต่ชาติปัจจุบัน เหตุที่สอนแบบนี้เพราะจะได้โยงมาถึง เรื่องของจริยศาสตร์ หลักการใช้ชีวิต ว่าถ้ามองชีวิตอย่างนี้แล้วจะใช้ชีวิตอย่างไร

หลักจริยศาสตร์ของลัทธิจารวากนี้เริ่มต้นโดยให้หลักกว้าง ๆ ไว้คือ เราย่อมอบชีวิต หรือวันเวลาใน ชีวิตเรา ให้กับสิ่งซึ่งเราตรวจสอบไม่ได้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เช่น กรณีชาวพุทธไปทำบุญ แล้วเชื่อว่าเพื่อจะได้ไป

เกิดในสวรรค์ ถ้าใช้ฤทธิ์ของ อชิตะ เกสกัมพล ต้องถามว่า เราแน่ใจได้อย่างไรว่าสวรรค์มีจริง ถ้าไม่แน่ใจแล้ว ยังใช้ชีวิตเราทำกิจกรรมเพื่อให้ได้สิ่งนี้มา หรือเพื่อได้ไปอยู่ในที่นั่นที่เรียกว่าสวรรค์ ถือว่ามันเป็นกิจกรรมที่ไม่ฉลาด เพราะอชิตะ เกสกัมพล คิดแบบนี้ จึงได้ตั้งคำถามกลับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า เวลาที่ท่านไปหาศาสดาของศาสนาทั้งหลาย เช่น ศาสนา ก บอกว่าสร้างโลก รวมทั้งสร้างท่านมา ดังนั้น ให้มันทำความดี เพื่อว่าพระเจ้าที่สร้างท่านมาจะได้ชอบใจท่าน เวลาท่านตายพระเจ้าก็จะได้อาพาท่านไปอยู่ด้วย ถ้ามจริง ๆ มันใจได้อย่างไรว่า พระเจ้ามีจริง สวรรค์ของพระเจ้ามีจริงแล้วเวลาท่านตายก็จะเหลือบางส่วนคือวิญญาณเพื่อไปอยู่กับพระเจ้า ท่านมีหลักฐานอะไรสนับสนุนความเชื่อนี้ จากคำถามนี้ประมาณว่า พระเจ้าอชาตศัตรูหาหลักฐานมาโต้แย้งได้หรือไม่ ถ้ายังหาไม่ได้แล้วยังทำกิจกรรมอุทิศชีวิตเพื่อสิ่งเหล่านี้อยู่ มันก็แปลว่าไม่ฉลาด ดินแดนที่ศาสนาทั้งหลายสอนอยู่ในขณะนั้น เช่น ดินแดนของพระเจ้า นิพพานของศาสนาพุทธหรือสีทธศาสนาในศาสนา เช่น ตามทัศนะของ อชิตะ เกสกัมพล ถือว่าตรวจสอบไม่ได้ เมื่อตรวจสอบไม่ได้ การที่จะอุทิศชีวิตเพื่อสิ่งเหล่านั้น เป็นการใช้ชีวิตที่ไม่ฉลาด ตรงกันข้ามสิ่งที่ประจักษ์กับทุกคนว่ามีแน่ ๆ ในชีวิตนี้ก็คือความสุข ท่านได้วิเคราะห์ว่าความสุขในชีวิตคน มันก็มีตั้งแต่ที่มันหยาบ ๆ เป็นความสุขทางกาย ไล่ไปจนถึงความสุขสูงสุดที่เป็นความสุข ก็เป็นความสุขทางวัตถุอยู่ แต่มันมันละเอียด เช่น สุขจากการมีครอบครัวดี ๆ มีมิตรสหายที่ดี สุขอันเกิดจากการอ่านหนังสือดี ๆ สุขจากการได้เสพงานศิลปะ ซึ่งทั้งหมดมันเป็นเรื่องที่ต้องได้ อชิตะ เกสกัมพล บอกกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่าทำไมท่านไม่ใช้ชีวิตหาของที่มีมันต้องได้เหล่านี้

ดังนั้น ทัศนะทางจริยศาสตร์ของลัทธิจารวากก็คือควรใช้ชีวิตแสวงหาสิ่งที่จำเป็นต้องได้ และสิ่งที่จำเป็นต้องได้ก็อยู่ในโลกนี้ อย่าไปคาดหวังว่าจะได้ความสุขกับการไปอยู่กับพระเจ้า สุขจากการไปอยู่ในนิพพาน หรือสุขจากการได้ไปอยู่ในสีทธศาสนา สุขแบบนั้นมันเป็นสุขลม ๆ แล้ง ๆ ดังนั้นควรจะหาความสุขแบบที่จำเป็นต้องได้ เนื้อหาตอนหนึ่งในสรรพทัศนะสังคหะที่ อชิตะ เกสกัมพลพูดถึงศาสนาอื่นที่วิจารณ์แนวคิดแบบสุขนิยมของลัทธิจารวาก บอกว่าศาสนาทั้งหลายมักบอกว่าความสุขในโลกนี้ไม่ใช่สุขล้วน ๆ มันมีทุกข์เจืออยู่ เช่น สุขจากการมีสามีดี ภรรยาดี ลูกดี มันไม่ใช่สุขล้วน ๆ มันมีทุกข์อยู่ วันหนึ่งที่ลูก ภรรยา หรือสามีเจ็บไม่สบายหรือตายนั้นแหละคุณจะเป็นทุกข์

ดังนั้น พอศาสนาทั้งหลาย มองว่าสุขทั้งหลายในโลกนี้ ไม่ใช่สุขล้วน ๆ มันมีทุกข์เจืออยู่ ศาสนาทั้งหลายก็มีแนวโน้มที่จะสอนว่า ดังนั้นอย่าไปสร้างครอบครัว อย่าไปคาดหวังว่าจะสร้างสวรรค์บนโลกนี้ เพราะมันไม่มีหรอก เนื่องจากเพราะมันมีทุกข์เจืออยู่ แนวคิดนี้ในทัศนะของ อชิตะ เกสกัมพล บอกว่าเป็นแนวคิดที่ประหลาด และเพื่อที่จะแสดงแนวคิดที่ประหลาด ท่านได้ตั้งคำถามว่า เรากินปลาใช้ไหม และในปลาก็มีก้าง ศาสนาทั้งหลายในทัศนะของ อชิตะ เกสกัมพล เหมือนกับคนที่บอกว่าอย่ากินปลาเพราะปลามีก้างเดี๋ยวก้างจะติดคอ ฉันทก็ฉันทนั้น อย่ามีภรรยา สามี อย่ามีลูก เพราะว่า ในภรรยา สามี และลูก มันมีสภาวะของทุกข์แฝงอยู่ เวลาที่คนเหล่านี้เจ็บป่วยหรือตายคุณจะต้องร้องไห้เสียใจ ดังนั้น อย่ามี ให้ไปบวชอยู่เดี่ยว ๆ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ตลก ในทัศนะของอชิตะ เกสกัมพล คนฉลาดเขาย่อมรู้ว่าในตัวปลามีก้างอยู่ และเวลาจะกินปลาก็ให้เอาก้างออกก่อนแล้วกินแต่เนื้อมัน เช่นกัน ศาสนาทั้งหลายบอกว่าเหล่าเป็นของซึ่งกินแล้วมันทำให้ทำลายสติสัมปชัญญะ กินแล้วเมา อชิตะ เกสกัมพลก็บอกว่าอันนี้ก็พูดแต่ในด้านไม่ดีของเหล่า เหมือนกับก้างในปลา ในทัศนะของข้าพเจ้า เหล่ามันมีข้อดีเยอะ ดังนั้นจงเลือกกินแต่พอ ๆ ดี คัดเอาส่วนที่เป็นโทษของเหล่าออก อย่ากินมาก จนครองสติไม่อยู่ ให้กินแต่พอดี แล้วเวลาคุยกับเพื่อนมันจะคุยกันสนุก

ศาสนาทั้งหลายมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี ต่อความสุขในโลกนี้ แล้วก็ให้ภาพลักษณ์ที่ผิด ๆ ว่า เราอย่าหาสุขเลยในโลกนี้เพราะมันมีทุกข์แฝงอยู่ ให้ไปหาสุขในโลกหน้า อย่ามาหาสุขในโลกนี้ ซึ่งอันนี้ตรงกันข้ามกับแนวคิดของ อชิตะ เกสกัมพล

ทุกอย่างในจักรวาลรวมทั้งมนุษย์ด้วยมาจากสสารล้วน คุณสมบัติพิเศษคือ ความคิด ความอ่าน อารมณ์ ความรู้สึก ในมนุษย์ในสัตว์หรือแม้แต่ในพืชเป็นผลมาจากวิวัฒนาการที่พอเหมาะพอดีของสสารคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่มาประกอบเป็นสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา ขาดที่แล้วก็ไม่มี ขาดหน้าก็ไม่มี ดังนั้นอย่าไปอุทิศชีวิตให้กับสิ่ง ซึ่งศาสนาทั้งหลายสอนว่าท่านจะได้พบในชาติหน้า การลงทุนกับสิ่งเหล่านี้เป็นการลงทุนที่ไม่ฉลาด อะไรคือ การลงทุนที่ฉลาด ก็คือการหาความสุขในโลกนี้ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ แต่สำนักนี้ก็บอกว่าสุขนั้นมีตั้งแต่หายาไป ถึงละเอียดยให้ค่อย ๆ ใช้ชีวิตได้จากหายาไปหาละเอียดย

ถ้ามองกันตามปรัชญาสังคมแนวคิดนี้ก็มองการใช้ชีวิตแบบโลก ๆ การบริหารจัดการเพื่อให้คุณภาพ ชีวิตของมนุษย์มีความใกล้เคียงกันก็จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนดีขึ้น การมีความสุขแบบประณีตเป็นความสุข ระดับสูงตามทัศนะของลัทธิจักรวาล การมีเพื่อน มีครอบครัว การฉลาดในการใช้จ่าย หาเงินมาได้แล้วไม่ใช่ จ่ายซื้อหาความสุข ถือว่าเป็นคนโง่ในทัศนะจักรวาล ต้องรู้จักทำงาน เน้นอนว่าก่อนทำงานก็ต้องเรียนหนังสือ มีความรู้จะได้หาเงินได้พอสมควร รู้จักไปเที่ยว ไปดูของแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซื้อหนังสืออ่าน เหล่านี้เป็นต้น

ในส่วนของเนื้อหาตอนท้าย ๆ ที่ค่อนข้างจะแรงของอชิตะ เกสกัมพล พูดกับพระเจ้าชาตศัตรู เนื้อหา ส่วนที่ 3 นี้เป็นการวิจารณ์ศาสนาพร้อมสมัย ซึ่งในที่นี้ก็หมายถึง ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ศาสนาพุทธ และศาสนา เซน คือศาสนาทั้งหลายถึงจะสอนต่างกันแต่เนื้อหาเหมือนกันคือปฏิเสธว่าโลกนี้ไม่ใช่บ้านของเรา ที่เราจะ หาความสุขอันถาวร ตามทัศนะของอชิตะ เกสกัมพลแล้ว โลกนี้มันจริง โลกหน้าต่างหากที่ไม่มี เป็นมายา ถ้า คิดจะสร้างสวรรค์ต้องสร้างที่โลกนี้ ไม่ใช่คิดไปสร้างในโลกหน้า และประเด็นที่สองที่ศาสนาทั้งหลายมี เหมือนกันก็คือมักจะบอกว่า มนุษย์เรามีข้อจำกัดในการทำความดี สังเกตว่าในศาสนาจะมีนักบวช และคณะ นักบวชนี้ ก็จะแวดล้อมศาสดาของศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ มีพระพุทธเจ้าและมีพระภิกษุสงฆ์ ในศาสนาเซน ก็เป็นแบบนี้ ส่วนในศาสนาพราหมณ์ก็มีคนทำหน้าที่สอนศาสนาคนเป็นนักบวช ศาสนาเหล่านี้จะสอนว่า ปัจเจกบุคคลมีความสามารถที่จะทำความดี เพื่อที่จะบรรลุ ดินแดนของพระเจ้า เพื่อจะบรรลุพระนิพพาน หรือ เพื่อที่จะบรรลุได้ไปอยู่ในสิทธศิลา ตรงกันข้าม ความดีที่ปัจเจกบุคคลทำโดยผ่านทางเอเยนต์ คือตัวกลาง คือ นักบวชในศาสนา จะมีพลังสูงสุด เหมือนในพระไตรปิฎกมีคำสอนว่า ถ้าเรามีข้าวหนึ่งจาน ถ้าเราเอาข้าวจานนี้ ไปให้แม่หมากินมันได้บุญน้อยกว่าถวายพระ แต่ถ้าถวายพระที่เป็นปุถุชน ก็ยังได้บุญน้อยกว่าถวายพระที่เป็น โสดาบัน และก็ไล่ไปตามลำดับจนถึงพระอรหันต์ และก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อันนี้เป็นข้อสังเกตของอชิตะ เกสกัมพล ว่าศาสนาทั้งหลายจะสอนตรงกันเลยว่า คุณทำความดีด้วยตัว คุณเองเพื่อจะไปสวรรค์ เพื่อจะไปนิพพาน เพื่อจะไปสิทธศิลาได้จำกัด ถ้าคุณอยากจะไปสวรรค์คุณก็ต้อง ทำบุญผ่านนักบวชในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ถ้าจะไปนิพพานก็ต้องทำบุญผ่านนักบวชในศาสนาพุทธ ถ้าจะไป อยู่ในสิทธศิลาก็ต้องทำบุญผ่านนักบวชในศาสนาเซน คำถามของอชิตะ เกสกัมพลก็คือว่า หมายถึงถามพระเจ้า อชาตศัตรูว่า ท่านไม่สงสัยระบบนี้หรือว่า มันเป็นระบบที่พวกนักบวช สร้างขึ้นเพื่อหาประโยชน์ ศาสนาทั้งหลายในอินเดียสมัยนั้น เป็นฝีมือการสร้างของคนฉลาดจำนวนน้อยนิดเพื่อเอาเปรียบมหาชนที่โง่ ศาสนาทั้งหลายเป็นสิ่งที่คนฉลาดจำนวนไม่มากสร้างขึ้นเพื่อเอาเปรียบ โดยบอกว่ามันมีที่แห่งหนึ่งที่จะได้ไปอยู่ เป็นอมตะหลังความตาย แต่จะไปอยู่เองที่นั่นไม่ได้ คุณต้องผ่านมาทางเรา ต้องบริจาคทรัพย์ให้กับเรา ทำบุญผ่านเราคุณถึงจะได้ไปอยู่ที่นั่น ระบบนี้เป็นระบบที่ตัวท่านอชิตะ เกสกัมพลรับไม่ได้ และก็ถามพระเจ้า อชาตศัตรูว่าท่านรับได้หรือ

ตามเรื่องคัมภีร์เล่าว่า พระเจ้าอชาตศัตรูตอนนั้นมีปัญหาทางด้านจิตใจคือพระเจ้าอชาตศัตรูได้เป็น กษัตริย์ด้วยการปฏิวัติโค่นล้มพ่อของตัวเอง โดยการจับพ่อคือพระเจ้าพิมพิสารไปขังคุกคือไม่ฆ่าทันที แต่ทรมาน แล้วก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ มีอยู่วันหนึ่ง ตอนนั้นพ่อก็ยังอยู่ในคุก มเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู คลอดพระโอรส พระเจ้าอชาตศัตรูอยู่ในห้องฟังข่าวว่ามเหสีจะประสูติโอรสเมื่อใด มันเป็นเวลาตอนกลางวัน

พอมิเสียงเคาะประตู พระเจ้าอชาตศัตรูเปิดประตูออกและมีคนสนิทมาทูลว่าพระมเหสีประสูติพระโอรสก็คือลูกชาย ความรู้สึกของตัวเองได้ลูกชาย มันทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดปิติ ชนลูก ทันใดนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูก็คิดว่าตอนที่พ่อเราได้ข่าวว่าได้เราซึ่งเป็นลูกชาย ท่านก็คงรู้สึกอย่างนี้ ก็ทำให้คิดถึงพ่อที่อยู่ในคุกตอนนั้น ก็เลยรีบไปที่คุกเพื่อที่จะไปส่งปล่อยพ่อของตัวเอง ปรากฏว่าพ่อได้ตายแล้ว ซึ่งอันนี้แหละที่มันเป็นปมในใจของพระเจ้าอชาตศัตรู คือรู้สึกสำนึกรักพ่อ ในวันที่ตัวเองเป็นพ่อ แต่มันก็สายไปแล้ว และพระเจ้าอชาตศัตรูก็พยายามไปหาคนมาลอบใจเรื่องนี้ ซึ่งอันที่จริงก็หวังว่าจะได้คำลอบใจจาก อชิตะ เกสกัมพล แต่ก็ไม่ได้อะไรเลย และนี่ก็เป็นเหตุผลว่าทำไมพระเจ้าอชาตศัตรูไม่สมัครเป็นลูกศิษย์ ประกาศตัว หรือปวารณาตัวว่าเป็นลูกศิษย์ของอชิตะ เกสกัมพล และพอไปหาอาจารย์ท่านอื่น ๆ ก็พูดไม่ตรงใจ จนกระทั่งได้มาพบพระพุทธเจ้า คำตอบเรื่องสามัญญผลของพระพุทธเจ้าเป็นที่คลายความทุกข์ในใจของพระเจ้าอชาตศัตรูมากที่สุด แต่หลังจากพระเจ้าอชาตศตรูลบไปแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้ทำอนันตริยกรรมคือฆ่าพ่อของตัวเอง วันนี้ คงจะได้บรรลุโสดาบันเป็นแน่ คือคนทำอนันตริยกรรมในศาสนาพุทธถือว่าไม่ได้บรรลุถึงมรรคผลนิพพานในชาตินั้น ในท้ายที่สุด พระไตรปิฎกได้บันทึกไว้ว่า พระเจ้าอชาตศัตรูได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ

ประเด็นที่เราที่เราทราบไว้ว่า อชิตะ เกสกัมพลพูดหรือว่าสอนไว้อย่างไรก็มาจากการสนทนากันของพระเจ้าอชาตศตรุกับพระพุทธเจ้าที่ได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก

สรุปได้ว่า แนวคิดของลัทธิจรรวากสรุปลงได้ 3 ทางคือ 1) อภิปรัชญา เชื่อว่า สิ่งที่มีอยู่จริงมีอย่างเดียวนั่นคือ วัตถุธาตุ นอกนั้นไม่มีจริง ด้วยเหตุนี้จึงเรียกปรัชญาของสำนักนี้ว่าสารนิยม 2) ญาณวิทยา จรรวากถือว่า ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสได้เท่านั้นที่มีอยู่จริง เป็นความรู้ที่ถูกต้อง ปฏิเสธการอนุมาน ปฏิเสธคัมภีร์ ปฏิเสธคำบอกเล่า และแม้การคิดหาเหตุผลในจรรวากก็ไม่ยอมรับ 3) จริยศาสตร์ ปรัชญาอินเดียทุกระบบ นอกจากจรรวากล้วนถือความหลุดพ้นหรือโมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต และได้วางเป้าหมายของชีวิตไว้ 4 อย่าง แต่จรรวากเห็นด้วยแค่ 2 อย่างคือ อรรถะหรือเห็นประโยชน์ คือ ทรัพย์ ยศ บริการ และกามะ คือความเพลิดเพลินทางกามารมณ์ ความสุขทางกามารมณ์ และความสนุกสนานเพลิดเพลินคือ อุดมคติของชีวิต และจุดสุดยอดของความปรารถนาของมนุษย์ ถ้ามนุษย์เราไม่แสวงหาความสุข ทางประสาทสัมผัส ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จะมีประโยชน์อะไรกับการเกิดมาเป็นมนุษย์ กามสุขเป็นสิ่งมีค่าสูงสุด แม้จะเจ็ดด้วยทุกก็ยังน่าปรารถนา

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2514). **พระไตรปิฎก ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนาจัดพิมพ์.
- บุญมี แก้วแท่น. (2541). **ปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จันทาโก. (2555). **ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาจรรวาก**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโฆสิตพุทธศาสนาจารย์. (2551). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- สุนทร ณ รั้งชี. (2545). **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2558). **ปรัชญาจรรวาก**. <https://www.youtube.com/watch?v=isHhFnGQw2Y>. เข้าข้อมูลเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2560.
- พิน ดอกบัว. (2545). **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- วิธาน สุขีวิฑู. (2558). **อภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ม่อจื่อ : ผู้ปรารถนาโลกแห่งภราดรภาพ
Mo Zhi : Who aspire the World of Fraternity

พนมกร คำวัง

Phanomkorn Khamwang

นักวิชาการอิสระ

Independent Academician

E-mail : pana_222@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 มกราคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 กุมภาพันธ์ 2562

บทคัดย่อ

ม่อจื่อเป็นนักปฏิบัตินิยม ชอบดำรงตนตามแบบวิถีปรัชญาแห่งตน และเขาชอบขวางกั้นกระแสวัฒนธรรมแบบเดิม แต่ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะคนในสังคมมีความเชื่อบางอย่างฝังรากลึกลึก ส่วนภราดรภาพในแบบของม่อจื่อนั้นคือการที่เขาไม่คิดที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อการทำสงครามอย่างชัดเจน ถึงแม้ในยุคสมัยของเขานั้นจะหลีกเลี่ยงสงครามไม่ได้ก็ตาม ดังนั้น ม่อจื่อจึงอยากเห็นสงครามที่ยุติธรรม และเขาเองก็ต่อต้านสงครามที่เป็นไปในลักษณะปลาใหญ่กินปลาเล็ก รัฐเข้มแข็งรังแกรัฐอ่อนแอ

คำสำคัญ: ม่อจื่อ, โลก, ภราดรภาพ

Abstract

Mo Zhi is a practitioner. He likes to live in the way of his philosophy and deterring the traditional culture but it not accessible because people in society have deep-rooted beliefs for a long time. Moreover, his ideal of fraternity is antagonistic to the war, even though in his living time he could not avoid war. However, Mo Zhi although wants to see a fair war. And he was against the war that seems like a big fish eats a little fish as same as with a strong state occupy a weak state.

Keywords: Mo Zhi, the world, fraternity

1. บทนำ

ก่อนที่จะทำความเข้าใจต่อประเด็นคำถาม หรือประเด็นของบทความนี้ควรต้องพิจารณาในความหมายโดยรวมของคำว่า ภราดรภาพ เสียก่อน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่าภราดรภาพไว้ว่า ความเป็นฉันพี่น้อง พจนานุกรมฉบับอื่นๆ ก็ได้ให้ความหมายในทำนองเดียวกัน ดังนั้นโดยบริบทแห่งอุดมคติ หรือโดยความเข้าใจ เราจึงมีทัศนะไปในทิศทางที่ว่า ภราดรภาพ คือความเสมอเหมือนกัน ความรักกัน ความสามัคคีสมานฉันท์ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

อุดมคติของโลกแห่งภราดรภาพ จึงเป็นโลกแห่งเสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ ที่บุคคลอันเป็นปัจเจกชนพึงควรมี พึงได้รับ พึงยอมรับ มีเสรีที่จะคิด มีเสรีที่จะเชื่อหรือศรัทธา มีเสรีที่จะส่งสารรับสาร มีเสรีที่จะศึกษาเล่าเรียน มีเสรีที่จะดำรงชีวิต มีความเสมอภาคเท่าเทียมตามกติกาของสังคมที่ตกลงร่วมกัน มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เฉกเช่นเป็นพี่น้องของตน

ในทางการเมืองการปกครอง พื้นฐานความคิดเช่นนี้แม้จะเป็นไปได้ แต่หากว่ามีมากเกินไปหรือแพร่หลายเกินไป หรือมีคนนำไปตีความหรือนำไปใช้อย่างเกินเลยขอบเขตกฎหมาย ย่อมกลายเป็นความวุ่นวาย หรือกลายเป็นรากฐานความคิดกบฏ โลกแห่งภราดรภาพจึงเป็นโลกที่ผู้คนปรารถนา แต่สามารถเกิดได้จริงหรือไม่ ยังต้องมีอีกหลายองค์ประกอบอันเป็นเหตุปัจจัยมาส่งเสริมควบคู่ ทั้งภาครัฐผู้ปกครอง ความรู้ของผู้คนในสังคม วิธีคิดโดยรวมของสังคม จารีต วัฒนธรรม หากเปรียบเทียบกับยุคสมัยปัจจุบัน ภราดรภาพก็เหมือนสังคมนิยมประชาธิปไตย Social democracy แตกต่างกันที่เป็นประชาธิปไตยในบริบทของสังคมนิยมแบบใดเท่านั้น

ในช่วงการปฏิวัติของฝรั่งเศส ค.ศ.1789-1799 เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ หรือความตายกลายเป็นคำขวัญที่ชาวฝรั่งเศสใช้ปลุกใจในครั้งนั้น และต่อมากลายเป็นคำขวัญประจำชาติ ความคิดเสรีนิยมปัจเจกชนนิยมแบบนั้นถูกปลุกฝังและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แม้แต่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย ก็เริ่มจากคนหนุ่มผู้ไปศึกษาเล่าเรียนในฝรั่งเศสนี้เช่นกัน ตะกอนความคิดบางส่วนยังตกค้างและกลั่นกรองออกมาเป็นแนวคิดทางการเมือง เช่นแนวคิด ภราดรภาพนิยม Solidarisme ของอาจารย์ปรีดีพนมยงค์

ความน่าสนใจ คือ ภราดรภาพนิยมในแบบของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากฝรั่งเศส เหมือนหรือแตกต่างจากปรัชญาภราดรภาพของม่อจื๊อหรือไม่ ทั้งที่อยู่กันคนละทิศละทาง และห่างกันด้วยช่วงเวลา ดังจะสามารถพิจารณาได้จากหลักการของ ภราดรภาพนิยม Solidarisme

2. หลักการของภราดรภาพนิยม (Solidarisme)

ลัทธิโซลิดาริสม์เริ่มต้นที่ ศาสตราจารย์ชาร์ลส์ จีต ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่นอกแวดวงของมหาวิทยาลัยก็มีอีกคนหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่าเป็น Radical คือเลอง บูซัวร์ Soridarisme ในความหมายของชาร์ลส์ จีต มองว่า มนุษย์ในสังคมมีความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่ทำงานประสานสอดคล้องกัน เพื่อการเป็นอยู่ของชีวิตนั่นเอง

เลอง บูซัวร์ นักการเมืองคนสำคัญในสมัยสาธารณรัฐที่ 3 เป็นนักทฤษฎีที่จัดระบบความคิดเป็นผู้ขยายความให้เป็นแบบแผนมากขึ้น เลอง บูซัวร์พยายามให้คำอธิบายกับ Soridarisme ให้ชัดเจนขึ้นทั้งในแง่ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติทางการเมืองและเลอง บูซัวร์ก็ใช้หลักคิด Soridarisme ในการทำงาน

สาระสำคัญของเลอง บูซัวร์ อยู่ตรงที่ว่า มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพ แต่เสรีภาพนี้ต้องคำนึงถึงคนอื่นด้วย หมายความว่ามนุษย์เกิดมามีเสรีก็จริง แต่มนุษย์นั้นผูกพัน มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมโลกของตนเองด้วยในขณะเดียวกัน นั่นคือมนุษย์เกิดมาไม่ได้มีแค่เสรีภาพแต่มีหน้าที่ตามมาด้วย หน้าที่นี้เองที่เลอง บูซัวร์ได้นำมาใช้เป็นแก่นในการอธิบายลัทธิ Soridarisme ในเรื่องพันธะของมนุษย์ในทางสังคม

พันธะในทางสังคมของเลอง บูซัวร์ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่ามนุษย์นั้น นอกจากจะเป็นผู้มีสติปัญญาทำความเข้าใจธรรมชาติ รับรู้ สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยสติปัญญาแล้ว อีกประการหนึ่งคือ มนุษย์ยังเป็นผู้มีจิตสำนึกความเป็นผู้มีสติปัญญาและความเป็นผู้มีจิตสำนึก 2 ประการนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานให้เลอง บูซัวร์พัฒนาความคิดเรื่อง Soridarisme ขึ้น คือ 1. มนุษย์ต้องใช้ความรู้ และ 2. มนุษย์ต้องคำนึงถึงหลักศีลธรรม

ตามที่กล่าวมานี้จึงเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ความคิดแบบ Soridarisme มีน้ำหนักขึ้น เพราะในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่มีการโต้แย้งกันระหว่างความคิดแบบเสรีนิยมกับความคิดแบบสังคมนิยม และ Soridarisme อยู่ตรงกลางของสองแนวคิดที่สุดโต่งนี้

เลอง บูซัวร์ บอกว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเข้ามารวมอยู่ในรัฐนั้น คือการต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง รัฐนั้นเป็นอุปกรณ์หนึ่งในการช่วยให้สังคมก้าวต่อไปข้างหน้า แต่สิ่งที่สำคัญในรัฐก็คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง

การมองเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง เกิดจากการที่มองเห็นว่าความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดจนที่สุดคือเรื่องการแข่งขันกันทำ การที่มนุษย์แข่งขันกันทำในสังคมนั้น สันนิษฐานได้ว่าเป็นการแข่งขันกันเพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นหลักอีกประการที่สำคัญของ Soridarisme ก็คือ การที่เราจะต้องช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในสังคมให้พ้นจากความเสี่ยงภัยต่างๆ ที่ชีวิตมนุษย์แต่ละคนต้องประสบ

หลักอีกประการหนึ่งของ Soridarisme คือ หลักเรื่องการเข้ามารวมกัน หรือเข้ามาช่วยกันทำหน้าที่ทำงานให้กับสังคม แต่ก็มีปัญหาว่าเมื่อเราวางความคิดเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นแล้ว เราจะนึกถึงรูปแบบอย่างไรได้บ้าง ซึ่งก็เป็นที่ถูกเถียงในหมู่ Soridarisme เช่น ชาร์ลส์ จีต มองว่าน่าจะเป็นรูปแบบสหกรณ์มาใช้ แต่ Soridarisme คนอื่นๆ อาจจะมองว่าอาจจะเป็นการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรย่อยๆ เพื่อรวมกลุ่มกันทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ทำหน้าที่ทางสังคมและการเมือง

ต่อข้อถามที่ว่า ความต้องการภราดรภาพเพิ่งมาปรากฏในช่วงปฏิวัติฝรั่งเศสหรือคำตอบเราสามารถระบุได้เลยว่า “ไม่” สังคมดิงามเช่นนี้เป็นสังคมที่แลดูแล้วน่าจะสงบสุข นั้นย่อมอยู่ในความต้องการของชนทุกเพศทุกวัยทุกสังคม แต่จะปรากฏได้จริงหรือเป็นเพียงอุดมคติเท่านั้นเอง ในสังคมหัวเหี้ยหรือชาวเงินโบราณแนวคิดภราดรภาพได้รับการรณรงค์โดยม่อจื๊ออยู่ช่วงหนึ่งของหน้าประวัติศาสตร์

ในสังคมจีนยุคโบราณที่ผู้คนยังคงอยู่ภายใต้ระบอบชนชั้นศักดินาอันเข้มข้น แบ่งแยกศักดิ์และสิทธิ์กันอย่างชัดเจน ม่อจื๊อ หรือม่อจื่อ บั๊กจื่อ (พ.ศ. 74-153) เป็นผู้หนึ่งที่ต่อต้านระบอบศักดินา ต่อต้านสงครามปรารถนาให้ผู้คนรักสมานปรองดองกัน ปรัชญาม่อจื๊อได้กำเนิดขึ้นในยุคนี้ ต่อมาอีกห้าร้อยปีจึงเริ่มแพร่หลายและมีอิทธิพลต่อสังคมจีน ตลอดชีวิตม่อจื๊อเผยแพร่แนวคิดภราดรภาพ แต่ม่อจื๊อไม่มีโอกาสได้เห็นได้สัมผัสโลกแห่งอุดมคติของตน เพราะยุคสมัยนั้นประวัติศาสตร์จีนเรียกว่ายุคชุนชิว (ไปไม่ผลิ ไปไม่ร่วง) เป็นยุคของการรบพุ่ง ทั้งปีจะดำเนินการรบ ตั้งแต่ฤดูใบไม้ผลิถึงใบไม้ร่วง หยุดพักแค่ช่วงหนาวจัดเท่านั้น สังคมแห่งสงครามสังคมแห่งการปกครองแบบนี้แม้จะเกิดปรัชญาร้อยสำนัก (เหลาจื๊อ ขงจื๊อ เป็นต้น) แต่จะหวังโลกแห่งภราดรภาพ คงเป็นเรื่องที่เกิดได้ยากยิ่ง

3. ม่อจื๊อคือใคร

ม่อจื๊อ (Mo Tzu) (พ.ศ. 74-พ.ศ. 153) ตำราภาษาไทยนิยมเรียกว่าบั๊กจื่อ (ม่อเจีย คือชื่อเรียกสำนักปรัชญา) เป็นนักปรัชญาชาวจีน นับได้ว่าเป็นคู่แข่งผู้หนึ่งของขงจื๊อ หลักคำสอนของม่อจื๊ออยู่ในหนังสือที่มีชื่อเดียวกับชื่อของเขา คือ ม่อจื๊อ ประกอบด้วยข้อเขียน 53 บท เป็นทั้งข้อเขียนของเขาเองและที่สานุศิษย์ช่วยกันเรียบเรียงต่อเติม และมามีอิทธิพลเหนือชาวจีนหลังจากที่เขาตายไปแล้วประมาณ 500 ปี

ม่อจื๊อ มีชื่อจริงว่า มั่ว ตี สถานที่เกิดไม่แน่นอน บ้างก็ว่ามาจากแคว้นสั้ง (ปัจจุบันอยู่ระหว่างมณฑลเหอหนานและมณฑลซานตง) บ้างก็ว่ามาจากแคว้นเดียวกันกับขงจื๊อ คือมาจากแคว้นหลู่

แนวความคิดของม่อจื๊อเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อแนวความคิดของขงจื๊ออย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้ว่าความต้องการที่เหมือนกันคือ เพื่อปรับปรุงให้สังคมดีขึ้น แต่ม่อจื๊อไม่นิยมวิธีการของขงจื๊อ โดยโจมตีว่า

"เป็นวิธีการที่ไม่ได้ผลและเสียเวลา" ม่อจื๊อเน้นถึง ประโยชน์และความสะดวกใช้ได้ของขนบธรรมเนียมประเพณี มากกว่าจะต้องยึดถือตามขงจื๊อทั้งหมด เชื่อในความเป็นไปของโลกหน้า สนับสนุนให้มนุษย์มีความรักซึ่งกัน และกัน เขาเชื่อว่าความรักโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ วรรณะ ชนชั้น หรือความยากดีมีจน ประณามการทำสงคราม

ความแตกต่างระหว่างแนวความคิดของขงจื๊อกับม่อจื๊อนี้ ทำให้ขงจื๊อได้รับขนานนามว่า "เป็นนักประมวลขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีมาใช้" แต่ม่อจื๊อเป็น "นักวิจารณ์ นักติชม" นอกจากนี้ม่อจื๊อยัง ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำความรู้ทางด้านตรรกวิทยาเข้ามาใช้ในจีนเป็นคนแรก เกี่ยวกับตำแหน่งผู้ปกครอง ม่อจื๊อมีความเห็นว่า "ผู้ปกครองควรได้ตำแหน่งเพราะความดีและความสามารถส่วนตัวมากกว่าได้มาโดยการ สืบทอดตำแหน่ง ถ้าผู้ปกครองไม่มีความสามารถก็ควรจะถูกถอดถอนให้ที่ปรึกษาจะดีกว่า"

ม่อจื๊อ จัดเป็นนักปรัชญาทางปฏิบัตินิยม pragmatism เพราะไม่เพียงแต่คิดหลักการ เผยแพร่ หลักการ การแสดงออกหลายๆอย่างของม่อจื๊อยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมาดปรารถนาที่จะทำได้จริงตาม แนวคิดของตน เช่นการจัดตั้งกองกำลังรักษาสันติภาพ เป็นต้น

ม่อจื๊อศึกษาปรัชญาสองปีกของสังคมจีนอย่างโปร่ง นั่นคือ ปรัชญาขงจื๊อ และปรัชญาเหลาจื๊อ ม่อจื๊อมีชีวิตอยู่หลังจากที่ เหลาจื๊อและขงจื๊อเสียชีวิตไปแล้ว จึงไม่แปลกที่เขาจะนำเอาข้อดีมาใช้และฆ่าและ จุดด้อยอย่างรุนแรง จนพัฒนามาเป็นแนวคิดปรัชญาของตนเอง

หากจะประมวลแนวคิดม่อจื๊อ สามารถสรุปได้จากข้อความที่ว่าม่อจื๊อกล่าวว่า “อันว่าพิธีต้องคือสิ่งใด กันแน่ เหตุใดฆ่าคนผู้หนึ่งมีโทษถึงประหาร ส่วนผู้ทำสงครามรุกรานสังหารผู้คนนับพันนับหมื่น กลับได้รับการ ปูนบำเหน็จแซ่ซ้องสดุดี เหตุใดการลักขโมยไก่สุนัขและข้าวของผู้อื่นจึงถูกตราหน้าว่าเป็นโจร ส่วนชาติรัฐที่ ปล้นชิงตีเมืองผู้อื่น กลับเรียกขานว่ายอดขุนพล เหตุใดราษฎรจึงต้องประหยัดกินประหยัดใช้ จนถึงกับต้องหิว โหยเหินบหนาวจนตาย เพื่อบำรุงความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยของผู้ปกครองรัฐ เหตุใดอำนาจการปกครองต้องเป็น ของตระกูลใดตระกูลหนึ่งไปชั่วลูกชั่วหลาน ต่อให้ลูกหลานปาเถื่อนดุร้ายเพียงไหนก็ตาม เหตุใดคนสูงศักดิ์ เสียชีวิต ต้องกวาดต้อนคนเป็นๆไปร่วมกลบฝัง เหตุใดการจัดพิธีศพหนึ่งครั้ง เป็นเหตุให้ครอบครัวมั่งมีถึงกับขัด สน ครอบครัวธรรมดาต้องกู้หนี้ยืมสิน เหตุใดคนผู้หนึ่งเสียชีวิต ลูกหลานต้องเสสสร้างโศกอาดูร ไว้ทุกข์สามปี พิธีต้องทั้งหลายทั้งปวงนี้.. เพื่ออะไร”

ม่อจื๊อต่อต้านแนวคิดจารีตนิยมแบบขงจื๊ออย่างหนัก เพราะเห็นว่าคร่ำครึและจำกัดสิทธิผู้คนในสังคม ทั้งส่งเสริมชนชั้นศักดินาจนเกินงาม ในประเทศไทยม่อจื๊ออาจไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง แต่ในสังคมจีน แนวคิดม่อจื๊อมิทธิพลสูงมาก เป็นแนวความคิดส่วนหนึ่งของการปฏิวัติโดยประชากรในจีนมาทุกยุคสมัย กบฏคิ้วแดง กบฏโพกผ้าเหลือง กบฏไท่ผิง ลัทธิบัวขาว แนวคิดสังคมนิยมในแบบชาวจีนอย่างปัจจุบันนี้ ก็พอจะสังเกตเห็นร่องรอยปรัชญาม่อจื๊อเช่นกัน

4. ทศนะทางปรัชญาของม่อจื๊อเป็นอย่างไร

อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ได้สรุปทศนะทางปรัชญาของม่อจื๊อไว้ 7 ประการ ดังนี้ แผ่นความรักร่วมกัน มีผลประโยชน์สัมพันธ์กัน ปฏิบัติต่อสงคราม ภูเขาเยี่ยงบัณฑิต ทำตามผู้นำ เจตนารมณ์แห่งพระเจ้า ไม่เชื่อโชคชะตา คัดค้านดนตรี

อาจารย์ฟื้น ดอกบัว ก็ได้สรุปทศนะทางปรัชญาของม่อจื๊อไว้ในทำนองเดียวกัน แต่ได้ขยายเพิ่มมากขึ้น เจริญเมตตา บำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งมวล เชื่อถือเทพเจ้า เลิกแบ่งชนชั้นวรรณะ และเลิกความ หูหยาฟุ่มเฟือย เลิกล้มประเพณีที่สิ้นเปลือง ไม่เชื่อพรหมลิขิต คัดค้านดนตรี ส่งเสริมให้เพิ่มประชากร ปลุกฝังความรักความเมตตาอย่างสากล ยกย่องบัณฑิต ทำตามผู้นำ ปฏิบัติต่อสงคราม ตั้งกองกำลังรักษา สันติภาพ

5. สังคมการตรภาพแบบม่อจื่อเป็นอย่างไร

เมื่อพิจารณาจากทัศนะทางปรัชญาทั้งหมดของม่อจื่อ ผนวกกับการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมการใช้ชีวิต บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในยุคนั้น จะเห็นถึงสายโซ่ทางความคิด ที่คล้องกันที่ละเลาะ จนฉายภาพสังคมอุดมคติของม่อจื่อออกมาได้ทั้งสิ้น

การตรภาพจะมีได้อย่างไร หากผู้คนยังแบ่งเขาแบ่งเรา แบ่งว่าตนเป็นชนชั้นสูง ศักดินาสืบต่อมาชั่วลูกชั่วหลาน ส่วนคนในปกครองนอกเหนือสายเลือดก็นับเป็นข้าทาสบริวาร มีสุภาษิตจีนโบราณบทหนึ่งกล่าวว่า “สืบทอดคำ ไม่เท่าหนึ่งพญาเลี้ยง” ที่หยาบหมิ่นอาชีพอายวุ่นนี้ เพราะในสังคมจีนโบราณมีการแบ่งลำดับความสำคัญสูงต่ำของอาชีพไว้ชัดเจน อาชีพพ่อค้าแม้จะมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ แต่กลับต่ำต้อยในแง่ศักดินาทางสังคม แม้ขงจื้อและสานุศิษย์จะให้ความสำคัญและรณรงค์ความรักเมตตาเสมอภาค เช่น ในบทหลื่อวันต่ำลงเพียน (จริยานำพาสู่สันติภาพ) มีวรรคหนึ่งกล่าวว่า “อี่เจี้ยนจื่อเหล่า เคารพผู้ชราอ่อนดุษุชราในบ้านตน” แต่ในความเป็นจริง ความแตกแยกทางชนชั้นของจีนเป็นเรื่องที่เด่นชัดมาก ม่อจื่อเองก็ได้รับการสันนิษฐานว่าจะมาจากชนชั้นกรรมกร หรือไม่ก็พวกทาส เพราะคำว่า ม่อ สามารถสืบค้นได้ถึงลักษณะของการสักรอยที่ใบหน้า อันเป็นการยืนยันชนชั้นแรงงานและทาส ม่อจื่อ จึงต่อต้านการแบ่งชนชั้นอย่างหนัก เผยแพร่แนวคิดละเลิกการแบ่งชนชั้นวรรณะ เพราะเมื่อผู้คนอยู่ในชั้นวรรณะที่แตกต่าง การกินอยู่หลับนอน การใช้ชีวิตย่อมมีความแตกต่าง ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นว่าตนนั้นตั้งอยู่ ณ ชนชั้นใด ศักดินาใด แต่ในขณะเดียวกันชนชั้นปกครองย่อมหวงแหนซึ่งอำนาจของตน ก็จะรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการแบ่งชนชั้น สุดท้ายย่อมหนีความวุ่นวายหรือการกดขี่คนต่างชนชั้นไปไม่พ้นนั่นเอง

อีกประการหนึ่ง เพื่อแสดงถึงฐานะของตน จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความหิวหยาบเพื่อยไปได้ เช่น เสื้อผ้าอาหาร เมื่อชนชั้นสูงนุ่งห่มแบบใด ชนชั้นล่างก็อยากใส่แบบนั้นบ้างเพื่อให้แลดูว่าตนมีฐานะทางสังคมที่ดี แม้จะขัดสนก็ยังอาจดิ้นรนให้ได้มาซึ่งอาหารนั้น อาหารที่แบ่งชนชั้นของจีน ถึงขนาดมีกฎที่ว่าผ้าชนิดใด สีใด ลวดลายใด ชนชั้นใดใช้ได้หรือไม่ได้ หากละเมิดแม้เพียงการนุ่งห่มก็มีโทษทัณฑ์ตามกฎหมาย

ในกรณีนี้ก็ยังมียาอาหารการกิน และการใช้ชีวิตด้านต่างๆ นี่เองคือสิ่งที่ม่อจื่อ เรียกว่า ความพุ่มเพื่อย สังคมจะอยู่อย่างปรองดองสมานฉันท์เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างไร เมื่อคนกลุ่มหนึ่งกินทั้งกินขำ ส่วนคนอีกกลุ่ม อดอยากหิวโหยนอนหนาวตายข้างถนน

เมื่อชนชั้นปกครองเสียชีวิตการจัดพิธีศพที่ยิ่งใหญ่ก็ยิ่งสิ้นเปลือง การก่อสร้างสุสานขนาดใหญ่ใช้ทรัพย์มากมาย แรงงานและระยะเวลาที่มากเกินจำเป็น ทั้งที่สุสานเหล่านี้ไม่ได้ช่วยจรรโลงให้ผู้คนอึดท้องได้เลย ประเพณีชนิดนี้เองที่ม่อจื่อกล่าวว่าเป็นเปลืองไร้ประโยชน์ อีกทั้งพิธีศพบางที่อาจขัดต่อสามัญสำนึกทางศีลธรรม เพราะมีการรวมกลบฝังข้าทาสบริวารทั้งเป็น ผู้คนย่อมรักชีวิตตัวเอง การรวมกลบฝังจึงเป็นสิ่งที่ม่อจื่อต่อต้านเช่นกัน ม่อจื่อจึงรณรงค์ในเรื่องของความเมตตา ความรักสากล

แม้แต่การลุ่มหลงในดนตรีคีตศิลป์ ม่อจื่อก็มองว่าเป็นโทษมากกว่าเป็นผล ทำให้สิ้นเปลืองเงินทองทั้งฝั่งผู้แสดงและฝั่งผู้แสวงหาการแสดงนั้น, ดนตรีไม่สามารถทำให้คนห่มมากอึดท้องได้, ดนตรีไม่สามารถปกป้องรักษาชาติเพื่อต่อต้านสงครามได้, ดนตรีเป็นรากแห่งความส่ำราวย่ำราญ

หากพิจารณาจากเงื่อนไขการแบ่งชั้นวรรณะ แบ่งศักดินาส่งต่ำ ก็เป็นเงื่อนไขที่ผูกจนสังคมยุ่งเหยิงได้ ทำให้เกิดประเพณีนิยมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ทว่าเมื่อต้องการการตรภาพในสังคม แต่กลับต่อต้านชนชั้นปกครอง (ซึ่งก็มีมิติซับซ้อนกันไป) แล้วสังคมจะเดินหน้าไปด้วยกฎเกณฑ์อันใด ม่อจื่อจึงเชื่อในเรื่องของการทำตามผู้นำ ม่อจื่อไม่ปฏิเสธว่าสังคมต้องมีผู้นำ ดังที่เขาได้กล่าวโดยสรุปว่า สังคมโบราณขาดบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ ผู้คนจึงทำตามที่ตนอยากจะทำ ก่อให้เกิดการรบราฆ่าฟัน ดังนั้นต่อมาสังคมโดยรวมจึงเพินหาผู้มีความรู้ความสามารถสูงสุดขึ้นมาเป็นผู้นำ เพราะหากขาดผู้นำที่มีความสามารถ สังคมย่อมแตกออกเป็นหลาย

กัก หลายพวก สุดท้ายจะนำมาซึ่งความวุ่นวายให้ผู้คนในสังคม ซึ่งบุคคลนี้จะต้องคัดเลือกมาจากความรู้และความดีอย่างเด่นชัด แนวคิดนี้ก็มิได้แตกต่างจากประธานาธิบดี เพียงแต่ม่อจื่อเรียกว่า โอรสสวรรค์ (เทียนจื่อ) ม่อจื่อมิได้กล่าวต่อว่า หลังจากผู้นำเสียชีวิตไปแล้ว ควรคัดเลือกใหม่หรือสืบสันตติวงศ์ แต่หากพิจารณาตามความรักชอบของม่อจื่อก็มีแนวโน้มจะสนับสนุนให้มีการเพิกถอนคัดเลือก เพราะผู้นำในอุดมคติของม่อจื่อคือ กษัตริย์อวี ผู้เป็นต้นราชวงศ์เซี่ย กษัตริย์อวีเป็นเพียงขุนนางเล็กๆ ที่ทุ่มเทใส่ใจในงานชลประทาน จนสามารถสร้างเขื่อนหยุดยั้งภัยพิบัติจากน้ำท่วมที่ชาวจีนภาคกลางต้องเผชิญมานับแต่โบราณได้ ด้วยคุณานคุณนี้จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ต่อจากกษัตริย์ซุ่น

ด้านจริยศาสตร์ ม่อจื่อสนับสนุนให้เชื่อในเทพเจ้า (พระเจ้า) เพราะเมื่อผู้คนจะรักใคร่ปรองดองกัน จะเมื่อแผ่เมตตาแก่กัน ผู้คนสักก็มากน้อยที่จะคาดหวังว่าทำไปเพื่อสังคมสงบสุข ดังนั้น พระเจ้าในความเชื่อของม่อจื่อ จึงเป็นผู้ตัดสินดาโลวบาให้ทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือกรรมเลว พระเจ้าของม่อจื่อจึงเป็นผู้ตอบสนองคำถามที่ว่า เราจะทำดีกับคนอื่นไปทำไม ไม่แตกต่างจากสังคมพุทธแบบไทย ที่เชื่อว่าศีล 5 เป็นกรอบแห่งศีลธรรม เพราะกลัวบาปนั่นเอง

ในด้านการปกครอง ภารตภาพของม่อจื่อแสดงออกชัดเจนใจเรื่องการเป็นปฏิปักษ์ต่อสงคราม แม้ยุคสมัยของม่อจื่อจะหลีกเลี่ยงสงครามไม่ได้ แต่ม่อจื่อก็อยากให้เป็นสงครามที่ยุติธรรม เขาจึงต่อต้านสงครามที่ปลาใหญ่กินปลาเล็ก รัฐเข้มแข็งรังแกรัฐอ่อนแอ แต่เราจะห้ามโจรปล้นบ้านได้อย่างไร หากเรามีเพียงมือเปล่า ม่อจื่อจึงจัดตั้งกองกำลังของตนเองขึ้นมา มีกำลังพลราว 300 คน แต่มีความสามารถด้านการรบทัพบกศึกมาก อีกทั้งเคารพภักดีต่อม่อต้อย่างถึงที่สุด ด้วยเงื่อนไขน้ำหนักของกองกำลังนี้ม่อจื่อจึงสามารถเจรจาหย่าศึกได้

6. บทสรุป

แม้ม่อจื่อจะเป็นนักปฏิบัตินิยม สิ่งที่ดีออกมาได้ก็กระทำให้ประจักษ์ได้ กระทำตนเป็นแบบอย่างตามกรอบแนววิถีปรัชญาของตน แต่ก็มีหลายเรื่องที่ม่อจื่อไม่อาจวางกันกระแสวัฒนธรรมได้ เพราะความเชื่อบางอย่างฝังรากลึกลงในพันปี ม่อจื่อจะรื้อกระดานในช่วงอายุตนเองย่อมเป็นไปได้ยาก

แนวคิดบางประการก็ไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน เช่น เรื่องการคัดค้านดนตรี ต่อต้านความบำเรอฟุ้งเฟ้อ ม่อจื่อก็ได้กำหนดว่า แคไหนถึงจะเรียกว่าฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แคไหนจึงจะเรียกว่า ศึกษาเพื่อรู้อย่างบัณฑิต แล้วภารตภาพในแบบของม่อจื่อ ม่อจื่อเองก็ยังไม่มีโอกาสได้สัมผัสรับรู้ เพราะหลังจากม่อจื่อเสียชีวิต ชาตริรัฐน้อยใหญ่ก็ยังรบพุ่งกันอยู่อย่างเอาเป็นเอาตาย จนประมาณ 150 ปีให้หลัง ฉินสื่อหวงตี้ หรือ จินซีฮ่องเต้จึงก่อตั้งจักรวรรดิฉินได้ แต่ท้ายที่สุดด้วยการปกครองที่ขัดต่อวิถีคุณธรรม จักรวรรดิฉินก็ล่มสลาย กลับมาเช่นหมากกันอีก วนเวียนเช่นนี้ไม่จบสิ้น

ในตอนต้นของบทความได้กล่าวว่า โลกแห่งภารตภาพก็เหมือนสังคมนิยมประชาธิปไตย Social democracy แตกต่างกันที่เป็นประชาธิปไตยในบริบทของสังคมนิยมแบบใดเท่านั้น อีกทั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เสมอภาคเท่าเทียมทั้งด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ดังนั้น ผู้คนในสังคมมีเสรีที่จะคิด ที่จะเชื่อ หรือสื่อสารความต้องการของตน อันเป็นรูปแบบเด่นชัดของประชาธิปไตย ผู้คนในสังคมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันที่จะประกอบอาชีพ โดยอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันเป็นธรรมตามที่รัฐกำหนด นี่คือนิยามแบบธรรมาภิบาล ผู้คนในสังคมรักสมานไมตรีต่อกัน แบ่งปันกัน ให้โอกาสกัน และเข้าถึงรัฐสวัสดิการได้เหมือนกัน อันเป็นแนวทางของสังคมนิยม

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า หากม่อจื่อได้มาเห็นโลกปัจจุบันที่ประชาธิปไตยทั้งจริงทั้งปลอมแบ่งบานไปค่อนโลก ยังมีสังคมนิยมอีกหลากหลายรูปแบบ ม่อจื่อจะมีทัศนะอย่างไร พอจะเรียกประชาธิปไตยแบบใด

หรือสังคมนิยมแบบใด ว่าเป็นโลกแห่งการศรัทธาภาพ ได้หรือไม่? หรือม่อจื่อจะระบุได้หรือไม่ว่าประเทศใดบ้างที่เป็นโลกแห่งการศรัทธาภาพอย่างที่มีม่อจื่อมุ่งมาดปรารถนา...

บรรณานุกรม

ฟื้น ดอกบัว. (2554). **ปวงปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

รายการโทรทัศน์ TNN2. (2556). **การแบ่งชั้นวรรณะของจีน มีมาแต่สมัยใด**. สาระจากเมืองมังกร ตอนที่ 30.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). **ศัพท์บัญญัติอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิธาน สุชีวงศ์. (2555). **อภิปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2506). **เมธีตะวันออก**. กรุงเทพฯ : ก.ศ.ม.

สกล นิลวรรณ. (2523). **ปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2548). **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2549). **ปาฐกถา ภารตภาพนิยม (Solidarisme) ของปรีดี พนมยงค์**.

Quale, G.Robina. (1975). **Eastern Civilization**. New Jersey: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, <https://th.wikipedia.org>.

วัฒนธรรมองค์การที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน The Effect of Organization Culture to Working Performances

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

Chakkree Sricharumedhiyan

ชุติมา ศรีจารุเมธีญาณ

Chutima Sricharumedhiyan

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

E-mail : chakkree_2532@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 กุมภาพันธ์ 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 กุมภาพันธ์ 2562

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมองค์การเน้นความสัมพันธ์ที่ส่งผลถึงระดับประสิทธิผล ของการปฏิบัติงานภายในองค์การ เนื่องจากมีความเชื่อและค่านิยมของบุคลากรนั้นสามารถส่งผลได้จากการนำความเชื่อมั่นในระดับสูงภายใน องค์การ และความไว้วางใจต่อพันธกิจ ค่านิยม และความเชื่อ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่าง บุคลากรในองค์การ นำความเชื่อมั่น ความคิด ค่านิยมไปปฏิบัติตามกรอบแนวคิดที่องค์การได้วางไว้โดยเฉพาะ ความเชื่อและค่านิยมหลักที่มีความสอดคล้องกับนโยบายและการปฏิบัติงานภายในองค์การ ซึ่งความสัมพันธ์ที่ ทำให้เกิดการปฏิบัติงานต่อการสร้างประสิทธิผลในการทำงานขององค์การ ได้แก่ การนำวิสัยทัศน์ ของผู้ก่อตั้ง องค์การไปสู่การปฏิบัติให้สามารถเกิดขึ้นได้จริง รวมถึงการสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อให้ความ ความแข็งแกร่ง อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรในองค์การนั้นๆที่แสดงออกมาให้สอดคล้อง กับสิ่งที่องค์การได้วางไว้จะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ได้ผล ทำให้องค์การมีการปฏิบัติงานได้ดีขึ้น

คำสำคัญ : วัฒนธรรมองค์การ, การปฏิบัติงาน, ความเชื่อ

Abstract

The organization culture related to the effectiveness level of an organization because beliefs and values can create an effect on the royalty of an organization, the trust of missions, values, and beliefs. These affect the cooperation between personnel in the organization thus the reliability, ideas, and values turning into practical; according to the conceptual framework of the organization, especially the beliefs and values that are the core policy of the organization. The relationships that affect the effectiveness of the organization are bringing visions of the founder into the practice. Moreover, creating and developing a strong culture which will affect personnel work behavior in the organization that will be consistent with what the organization has plated. In the same way, creating and

developing culture as a strong culture that will affect the work behavior of the people in the organization that will appear to be consistent with what the organization has set. This will lead to success and make the organization become more efficient.

Keyword: Organization culture, working, Belief

1. บทนำ

ปัจจุบันปัญหาการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น และการแข่งขันกับเวลาเป็นผลให้องค์กรสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นหน่วยในงานภาครัฐและเอกชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสามารถ ปรับตัวให้สามารถแข่งขันในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนางานองค์กรให้สามารถแข่งขัน ปรับตัวได้ดังกล่าวคือการสร้างระบบวัฒนธรรมองค์กรที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งผลประโยชน์ต่อบุคลากรการบริหารการปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถช่วยให้องค์กรในปัจจุบันสามารถสร้างระบบการทำงานที่ทำให้เกิดการผลักดันให้ธุรกิจของตนเองนั้นสามารถเติบโตและได้เปรียบในการแข่งขันอยู่ตลอดเวลาโดยนำทรัพยากรที่มีอยู่ไปปฏิบัติ ดำเนินตามกรอบแนวทางในองค์กรของตนให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดังกล่าวจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพถือเป็นทรัพยากรสำคัญ สามารถสร้างความได้เปรียบแก่องค์กร ซึ่งสามารถเชื่อมโยงบุคลากรเข้ากับองค์กรด้วยการสร้างวัฒนธรรมองค์กรซึ่งประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ ค่านิยมองค์กร โครงสร้าง ระบบบริหารจัดการ การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่องค์กรได้ตั้งไว้เกิดผลการปฏิบัติงานที่คาดหวังไว้แต่ทั้งนี้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรก็สามารถเป็นทั้งแรงเสริมในด้านบวก และสามารถเป็นแรงเสริมในด้านลบได้เช่นเดียวกัน (สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2546: 175 -176)

2. ความหมายของวัฒนธรรมองค์กร

Edgar Schein (1990: 111) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมองค์กรไว้ว่า วัฒนธรรมองค์กร คือ รูปแบบคตินพื้นฐานที่ถูกพบหรือพัฒนาขึ้นโดยคนกลุ่มหนึ่งเพื่อช่วยในการ แก้ไขปัญหาที่ช่วยในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอกหรือการประสานงานภายใน และช่วย ให้เกิดการทำงานที่ดี แก้ไขปัญหานั้นๆ ได้จึงได้รับการกำหนดขึ้นและถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น สมาชิกใหม่ในสังคมนั้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา สามารถปรับตัวตามสภาพแวดล้อม (อ้างอิงในทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549)

พิทยา บวรวัฒนา (2547: 130) เห็นว่า วัฒนธรรมองค์กร หมายถึง ระบบความเข้าใจร่วม (Shared Meaning) ระหว่างสมาชิกในองค์กรควรปฏิบัติตัวเช่นไร ประพฤติเช่นไร รวมไปถึงองค์การที่ทำงานอยู่นั้นมีลักษณะการทำงานเช่นไร มีระบบการทำงานรวมถึงด้านพฤติกรรมที่ถูกสะสมมาเป็นเวลานานในองค์กร ระยะเวลาอันยาวนานและปรากฏออกมาในรูปแบบของความ เชื่อ (Belief) สัญลักษณ์ (Symbol) พิธีการ (Rituals) นิทาน (Myths) การเล่าเรื่อง และแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545 : 69) ได้ให้คำนิยามว่าวัฒนธรรมองค์กรเป็นความเชื่อและค่านิยมที่เกิดจากคนในสังคมร่วมกันซึ่งจะมีขั้นตอน พิธีการการปฏิบัติที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้นรู้สึกแตกต่างจากที่อื่น ไม่เหมือนองค์กรอื่น สังคมอื่นซึ่งมีหลายองค์ประกอบได้แก่ ค่านิยมความเข้าใจบรรทัดฐานสัญลักษณ์พิธีต่างๆ เรื่องเล่าตำนานและการปฏิบัติซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมร่วม (Shared Values) ซึ่งสมาชิกในองค์กรนั้น สังคมนั้น รับรู้และตอบสนองต่อองค์การของพวกเขา ทำให้เมื่อเผชิญปัญหาหรือเหตุการณ์อุปสรรคต่างๆ เข้ามา สมาชิกในสังคมนั้น องค์กรนั้นก็เลยนำค่านิยมร่วมดังกล่าวมาวิเคราะห์สถานการณ์และแก้ไข

สิทธิโชค วรรณสันติกุล (2540: 17-18) ได้ให้คำนิยามว่า เป็นชุดความคิดที่เป็นแบบแผน ชุดความคิดของคนในสังคม ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมีความเชื่อชุดความคิดเดียวกันจึงส่งผลให้การแสดงพฤติกรรมที่ออกมาทั้งภายในและภายนอกมีเหมือนกันโดยความคิดความเชื่อเหล่านั้นมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาและเป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรมนั้นๆ ต่อสมาชิกในกลุ่มนั้น

วัฒนธรรมองค์การ สรุปได้ว่า เป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม และแนวทางการปฏิบัติ ที่องค์การกำหนดขึ้นซึ่งสมาชิกในองค์การสามารถรับรู้ได้และมีความเข้าใจที่ตรงกันในการนำหลักการปฏิบัติร่วมกันมาปฏิบัติรวมถึงการแสดงพฤติกรรมที่มีร่วมกันออกมา ดังนั้นวัฒนธรรมองค์การจึงส่งผลต่ออิทธิพล ต่อการกระทำของบุคคลรวมไปถึงความคิดซึ่งการกระทำ และความคิดดังกล่าว ทำให้การดำเนินงานมีลักษณะเฉพาะออกมาที่มีความแตกต่าง มีความเฉพาะจากองค์การอื่น สังคมอื่น ดังนั้น วัฒนธรรมองค์การจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ

3. ประเภทวัฒนธรรมองค์การแบบรูปแบบพฤติกรรม

Handy C (1950) รูปแบบวัฒนธรรมตามพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะสอดคล้องตามตำนาน ของเทพเจ้ากรีก แบ่งเป็น 4 รูปแบบ (อ้างอิงใน พรรัตน์ รัตนศิริวงศ์, 2562: ออนไลน์) ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เน้นบทบาท (Apollo หรือ Role Culture) เป็นวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นบทบาทหน้าที่ตำแหน่ง มีการกำหนดอำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ลักษณะโครงสร้างขององค์การมีการแบ่งและกำหนดโครงสร้างองค์การตามลำดับสายการบังคับบัญชาลงมาตามลำดับรวมถึงกฎระเบียบ ข้อบังคับขององค์การที่มีความชัดเจนเป็นระบบมีลายลักษณ์อักษรในการปฏิบัติงานต่างๆ ขององค์การให้สมาชิกในองค์การได้ทราบซึ่งสามารถพบเห็น ลักษณะการปฏิบัติงานแบบนี้ทั้งองค์การภาครัฐและเอกชนขนาดใหญ่ทั่วไปทำให้เมื่อมีลักษณะองค์การที่มีขนาดใหญ่มีลักษณะการทำงานที่ทำให้ค่อนข้างล่าช้าต่อการปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงต่อ สภาพแวดล้อมขององค์การ การปฏิบัติงานตามลำดับบังคับบัญชาลงมาสู่การปฏิบัติ ระบบการทำงาน เน้นการทำงาน ปรีกษา หรือ ประชุม ในการปฏิบัติงานร่วมกัน

2. วัฒนธรรมเน้นทีมงาน (Athena หรือ Task Oriented Culture) เป็นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้คนทำงานกันเป็นระบบ เป็นเครือข่ายร่วมกัน ทำงานเป็นทีม โดยมีส่งเสริมสนับสนุน บุคลากรในองค์การให้นำความรู้ที่ตนเองมีมาใช้ในการพัฒนาความรู้ให้แก่สมาชิกในองค์การเพื่อที่จะได้ช่วยนำความรู้ของสมาชิกมาพัฒนา มีการพัฒนาที่ริเริ่มใหม่อยู่เสมอ คิดค้นสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ หาวิธีการปรับปรุงแนวทางอยู่ตลอด เพื่อที่จะสามารถแข่งขันกับองค์การอื่นๆ ได้โดยรูปแบบวัฒนธรรมองค์การแบบนี้เหมาะแก่องค์การที่มีภาวะการแข่งขัน

3. วัฒนธรรมที่เน้นบทบาทในการมีความอิสระเฉพาะตัวบุคคล (Dionysus หรือ Existential) เป็นวัฒนธรรมองค์การที่เน้นความเป็นปัจเจกสูง สมาชิกในองค์การจะมีอิสระ อำนาจ หน้าที่ในการบริหารจัดการตัดสินใจได้อย่างอิสระ ระบบโครงสร้างองค์การมีการออกแบบให้บุคคล สามารถใช้ความรู้ความสามารถที่มีความหลากหลายในองค์การ โดยส่งผลต่อระบบประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ระบบการปฏิบัติงานในองค์การซึ่งส่วนมากใช้ในสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยที่ต้องการผลงานทางวิชาการ ที่ต้องการงานที่หลากหลาย

4. วัฒนธรรมแบบเป็นผู้นำ (Zeus หรือ Leader Culture) เป็นวัฒนธรรมที่ผู้นำ เป็นเสาหลักในการบริหารมีอำนาจในการตัดสินใจโดยจะมีกลุ่มผู้นำ เป็นกลุ่มผู้บริหารที่เป็นผู้ขึ้นนำองค์การมีความสามารถในการตัดสินใจและวางทิศทางการทำงานให้แก่สมาชิกในองค์การ เพื่อให้บรรลุผลโดยความสามารถของผู้นำนั้นเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการนำองค์การและสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจในการบริหารแก่สมาชิกในโดยลักษณะโครงสร้างองค์การมีขนาดกะทัดรัดแต่มีความครอบคลุม สามารถรับรู้ข่าวสารและแลกเปลี่ยนภายในองค์การได้อย่างรวดเร็ว

4. ประเภทวัฒนธรรมองค์การตามการแบ่งตามระดับ

Edgar Schein (1990:109-119) ได้กล่าวว่า ประเภทวัฒนธรรมองค์การมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้กับบุคคลในระดับใดภายในองค์การ ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างในองค์การสร้างขึ้นเพื่อผู้บริหารโดยเฉพาะแต่ก็มีวัฒนธรรมองค์การอีกหลายอย่างที่องค์การสร้างขึ้นเพื่อปฏิบัติ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทวัฒนธรรมตามระดับได้ดังนี้

1. ประเภทวัฒนธรรมองค์การระดับกายภาพ วัฒนธรรมระดับนี้เป็นวัฒนธรรมในระดับพื้นผิวเป็นพื้นฐานที่เป็นสิ่งที่มองเห็นได้สัมผัสได้ทั้งการจับต้อง ได้ยิน รู้สึกได้ง่ายผ่าน ประสาทสัมผัส ผ่านการรับรู้เมื่อเข้าไปในองค์การ โดยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะย่อยๆ ดังนี้

1) ประเภทวัตถุสิ่งของ เช่น ตราสัญลักษณ์ขององค์การ อาคารสถานที่ การวางผังสำนักงาน เครื่องแต่งกายของบุคลากร อุปกรณ์สำนักงาน ฯลฯ

2) ประเภทพฤติกรรมของบุคคล เช่น พฤติกรรมการแสดงออกทางร่างกาย เช่น กิริยาท่าทาง การใช้คำพูดในการสนทนา การติดต่อประสานงาน ขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ

3) ประเภทภาษา เช่น คติพจน์ คำขวัญ ค่านิยมภายในองค์การ คำศัพท์เฉพาะที่ใช้กันเฉพาะสมาชิกภายในองค์การ

2. ประเภทวัฒนธรรมระดับค่านิยม เป็นสิ่งที่บ่งบอกเป็นหลักการเป้าหมายและมาตรฐานทางสังคม จึงทำให้ทราบว่าค่านิยมเป็นกรอบแนวทางในการกำหนดให้สมาชิกขององค์การให้ความสำคัญ ความสนใจเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น คุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ จิต บริการ สำนักสาธารณะ (Public Mind) ความอาวุโส ความซื่อสัตย์ ฯลฯ ค่านิยมนี้จะจะเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจว่าสิ่งไหนมีความถูกต้องหรือผิดพลาดในองค์การหรือสังคมนั้น

3. ประเภทวัฒนธรรมระดับฐานคติคือความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งที่ถูกพิสูจน์ออกมาว่ามีอยู่จริง เป็นจริงซึ่งทุกคนในองค์การยอมรับว่าฐานคติเป็นสิ่งที่สมาชิกในองค์การแสดงออกมาโดยไม่รู้ตัว ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นสะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อที่คิดว่าเป็นจริง เช่น ทำดีได้ดีฐานคตินี้จะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ความรู้ความคิด การกระทำ เพื่อบรรลุจุดหมายของคนที่สังคมและองค์การนั้นซึ่งสมาชิกยอมรับปฏิบัติโดยไม่มีข้อแม้ไม่มีข้อสงสัย ข้อคำถามใดๆ

ตารางที่ 1 ระดับวัฒนธรรมองค์การ

ระดับวัฒนธรรม	ความหมาย	ตัวอย่างวัฒนธรรม
กายภาพ	วัฒนธรรมที่มองเห็น และสามารถจับต้องได้	เอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การแต่งกายของสมาชิก องค์การ พิธีกรรมต่าง ๆ
ค่านิยม	ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ควรจะเป็นในองค์การ	ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ฯลฯ ขององค์การ
ฐานคติ	ความคิดหรือการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายซึ่งสมาชิกยอมรับปฏิบัติโดยไม่ตั้งคำถามหรือข้อสงสัย (taken-for granted)	มาตรฐานการทำงาน วิธีการทำงานที่สมาชิกองค์การเชื่อมั่นในการทำงาน

ที่มา : Edgar Schein (1990)

5. แนวคิดผลการปฏิบัติงาน

ความหมายแนวคิดผลการปฏิบัติงาน ได้มีแนวคิดของนักทฤษฎีหลายท่านได้ให้คำนิยาม ซึ่งผู้ศึกษาผลการปฏิบัติงาน (Performance) ได้สรุปความหมายและคำนิยามดังนี้ Armstrong (2009) ได้มีการให้แนวคิดเกี่ยวกับด้านผลการปฏิบัติงานไว้ดังรายละเอียดดังนี้ (อ้างอิงในกัลยาณี คุณมี, 2554: 39-40)

1) จะต้องเกิดความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้โดยกลยุทธ์ด้านทรัพยากรมนุษย์กับกลยุทธ์ขององค์กรซึ่งทำให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด (Strategic fit)

2) คนเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์กร เป็นสินทรัพย์ (Asset) ควรค่าแก่การลงทุนเพื่อมูลค่าเพิ่ม (Value added) ให้กับบุคลากรในองค์กรโดยใช้กระบวนการต่างๆมาช่วยในการบริหารจัดการทั้งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์การบริหาร

3) ระบบการบริหารผลตอบแทนที่เป็นธรรม การให้รางวัลจะต้องให้ตามสมรรถนะตรงตามความสามารถทักษะและผลการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคล

4) สร้างความผูกพันกับองค์กร (Commitment) ให้บุคลากรได้เกิดความไว้วางใจต่อกันและกันในองค์กรโดยมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรเกิดผลลัพธ์ที่วางไว้คือเพื่อเกิดผลิตภาพ (Productivity) กำไร (Profit) และมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีขึ้น โดยการบริหารผลการปฏิบัติงาน หมายถึง เป็นกระบวนการการทำงานเชิงกลยุทธ์และบูรณาการการทำงานที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานขององค์กร และมีความยั่งยืนเพื่อที่จะมีการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานของบุคคล โดยที่ต้องการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรแต่ละคนและทีมงาน ซึ่งการบริหารผลการปฏิบัติงานขององค์กรนั้นเป็นกลยุทธ์ในการทำงาน เนื่องจากสามารถส่งผลไปยังการเปลี่ยนแปลงภายในขององค์กรและให้สามารถอยู่รอด เติบโตไปสู่สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ทั้งนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวขององค์กรด้วยการบริหารผลการปฏิบัติงานจึงมีลักษณะการทำงานที่มีการบูรณาการร่วมกันทั้งในแนวนอน (Horizontal Integration) และในแนวตั้ง (Vertical Integration) โดยการวัดการทำงานในระดับแนวนอนนั้นจะถูกเชื่อมโยงโดยกระบวนการบริหารงานบุคคลทั้งหมดโดยเฉพาะด้านการพัฒนาบุคลากรในองค์กรนั้นเสริมเข้ากับการให้แรงจูงใจซึ่งจะนำไปสู่การได้มาซึ่งบุคลากรที่มีสมรรถนะที่องค์กรต้องการ และในแนวตั้งคือการเชื่อมผูกเป้าหมายขององค์กร กลุ่มงานและบุคคลให้สามารถเข้าด้วยกัน โดยเน้นที่ระบบ สมรรถนะหลักขององค์กรและบุคคลโดยการบริหารผลการปฏิบัติงานนั้นโดยที่แท้จริงแล้วจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการร่วมกันระหว่างฝ่ายบริหารหัวหน้าทีมงาน และบุคลากรแต่ละคนในการบริหารการทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งผลการปฏิบัติงานตามข้อตกลง (Contract) มากกว่าการบริหารโดยคำสั่ง (Command) รวมถึงข้อตกลงที่จะทำร่วมกันระหว่างฝ่ายบริหารกับหัวหน้าทีมงาน และหัวหน้าทีมงานกับบุคลากรแต่ละคนนั้นโดยเน้นความรับผิดชอบร่วมกันในการปฏิบัติงานนั้น

ชัยทวี เสนาะวงศ์ (2546) การทำให้ผลการปฏิบัติงานขององค์กรสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายด้วยการเชื่อมโยงเป้าหมายผลการปฏิบัติราชการในระดับองค์กร ไปจนถึงระดับบุคคลเข้าด้วยกันโดยใช้กลยุทธ์ในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้องค์กรเกิดการบรรลุเป้าหมายโดยผ่านกระบวนการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานที่มีความต่อเนื่องโดยสอดคล้องกับผลการปฏิบัติงานทั้งระดับบุคคล ทีมงาน และองค์กรซึ่งถูกมองว่าการบริหารผลการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการแบบองค์รวม โดยแบ่งเป็นสองแนวทาง

ประการแรก มีมิติที่เป็นแนวตั้ง มีความเชื่อมโยงระหว่างวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมายขององค์กร และบุคลากรให้มีทิศทางไปในทางเดียวกัน ซึ่งต้องมีกระบวนการปฏิบัติงานที่ต้องใช้สมรรถนะความรู้ความสามารถและทักษะของบุคลากร

ประการที่สอง มีมิติแนวนอน ผลของการนำผลการปฏิบัติงานของบุคลากรถูกนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เช่น การพัฒนาและการฝึกอบรม การสร้างผลงาน โดยใช้ค่าบริหารตอบ

แทน การวางแผนอาชีพ การหมุนเวียนงาน และการปรับย้ายตำแหน่ง จึงทำให้เกิดแนวคิดว่าการปฏิบัติงาน มีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะในการ ปฏิบัติงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การซึ่งแบ่งได้ดังนี้

- 1) ผลการปฏิบัติงานเป็นผลผลิตจากระบบการที่บุคลากรเป้าหมายขององค์การมาสู่เป้าหมายของ องค์การและบุคลากรในองค์การทุกคน
 - 2) ผลการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการทำงานที่มุ่งมองไปข้างหน้าโดยมุ่งเน้นที่ กระบวนการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์
 - 3) ผลการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการในการที่ใช้สร้างความร่วมมือในการทำงาน เกิดการยอมรับ ร่วมแรงมากกว่าเป็นการบังคับ
 - 4) ผลการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการที่เน้นการปรับปรุงการปฏิบัติงานของบุคลากรใน องค์การอย่าง ต่อเนื่องสม่ำเสมอ
 - 5) ผลการปฏิบัติงานเป็นสร้างการยอมรับ ข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานของบุคลากร และยังสามารถ บอกได้ว่าจะสามารถแก้ข้อบกพร่องนั้นได้เช่นไร
 - 6) ผลการปฏิบัติงานเป็นตัวกระตุ้นให้บุคลากรปรับปรุงผลงาน การปฏิบัติงานของตน อย่าง ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ
 - 7) ผลการปฏิบัติงานต้องได้รับการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจากผู้มีส่วนได้เสียหรือบุคลากรทุกคนใน องค์การ
 - 8) ผลการปฏิบัติงานต้องมีการป้อนข้อมูลย้อนกลับให้กับบุคลากรและผู้บังคับบัญชาอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง
 - 9) ผลการปฏิบัติงานถูกใช้ในการประเมินตามเป้าหมายที่ได้วางไว้
 - 10) ผลการปฏิบัติงานไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ในการพิจารณาการขึ้นเงินเดือน
- แนวคิดผลการปฏิบัติงาน สรุปได้ว่า เป็นระบบที่วัดความสำเร็จของบุคลากรขององค์การ ซึ่งช่วยให้ องค์การบรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้องค์การเกิดการวางแผนงาน ซึ่งเป็นขั้นตอนการกำหนด เป้าหมายร่วมกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านการตรวจสอบ เพื่อตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ของบุคลากรให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นการประเมินผลงานใน ภาพรวมเพื่อนำไปใช้กับระบบการบริหารบุคลากร ในเรื่องอื่นๆเพื่อนำไปใช้ในการบริหารค่าตอบแทน การ พัฒนาจุดอ่อนขององค์การ

6. การนำผลการปฏิบัติงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในองค์การ

การนำผลการปฏิบัติงานเกิดโดยในหลายองค์การได้ประยุกต์แนวคิดนี้ไปปฏิบัติใช้โดยในบางแห่งมี ความสำเร็จ แต่บางแห่งก็ไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งได้มีการนำแนวคิดนี้ไปใช้ประยุกต์ให้เกิดผลสำเร็จ ซึ่งควรจะคำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ (Michael Armstrong, 2003)

- 1) การนำไปปฏิบัติใช้ต้องอยู่ในพื้นฐานของการวิเคราะห์อย่างละเอียด ที่ทำให้ทราบถึงความต้องการ ที่แท้จริงขององค์การ ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่องค์การเผชิญหรือเกี่ยวข้อง
- 2) ต้องใช้เวลากับการสร้างความเข้าใจในสิ่งองค์การเป็นอยู่ และสิ่งที่องค์การต้องการจะเป็นภายใต้ บริบทของวัฒนธรรมองค์การที่เน้นผลการปฏิบัติงาน (Performance Culture) ซึ่งจะให้เกิดประสิทธิผลใน การทำงานเพิ่มขึ้น

3) กระบวนการนำการบริหารในองค์กร ที่นำผลการปฏิบัติงานมาปฏิบัติโดยเป็น กระบวนการที่สร้างความ เป็นธรรมให้กับบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยที่ทุกฝ่ายต้องเห็นด้วยและยอมรับในหลักการของการทำงานที่วางไว้

4) การสร้างความตระหนักในการทำงานโดยการนำหลักการการบริหารผลการปฏิบัติงานนำไปใช้ให้ได้ผลในองค์กรนั้นจะต้องบริหารจัดการกระบวนการนี้เหมือนกับการบริหารจัดการในเรื่องทั่วไป

5) ผู้บริหารในระดับสูงต้องเป็นผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนกระบวนการนี้อย่างต่อเนื่องโดยผู้บริหารในสายงานปฏิบัติการ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องเป็นเจ้าของร่วมภายใน กระบวนการบริหารผลการปฏิบัติงาน

6) มีการพยายามทำกระบวนการรวบรวม ตลอดจนแบบฟอร์มที่ใช้ในการทำงานต่างๆ ให้มีความง่ายต่อการบริหาร

7) ทำให้เกิดความสำคัญในกระบวนการในการทำงานมากกว่าตัวระบบ

8) สร้างความยืดหยุ่นในการทำงานในกระบวนการทำงานนั้นเพื่อให้บุคลากรสามารถนำไปปรับใช้ให้มีความเหมาะสมเข้ากับสถานการณ์ภายใต้เงื่อนไข รวมถึงข้อกำหนดเฉพาะการทำงานของแต่ละคน

9) เน้นการสร้างและพัฒนาบุคคลและองค์การอย่างเป็นระบบมากกว่าการเพิ่มค่าตอบแทนในตัวเอง

10) มีการจัดเรียงลำดับบุคคลตามระดับผลการปฏิบัติงานภายในองค์กร

11) ต้องมีการหมั่นตรวจสอบ ติดตาม ประเมิน ชี้แนะ และคอยให้การสนับสนุนในการทำงานในองค์การอย่างสม่ำเสมอ

12) การสร้างกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดของความสำเร็จนั้นคือการสร้างระบบการสื่อสารข้อความ อย่างเป็นทางการทั่วถึงและจริงจัง

การนำผลการปฏิบัติงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในองค์กร สรุปได้ว่า เพื่อให้การวัดผลงานที่เกิดขึ้นมา ใช้กับการบริหารในองค์กร ซึ่งประโยชน์ในการใช้ผ่านข้อคำนึงต่อการวัดผลงานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการบริหารระบบทรัพยากรบุคคล เช่น การเลื่อนขั้น การปูนบำเหน็จแก่ผู้ปฏิบัติงาน การพิจารณาว่าบุคคลใดมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงาน การกำหนดวิธีการฝึกอบรม การสับเปลี่ยนโยกย้ายให้บุคลากรได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมกับความรู้ การสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ซึ่งผ่านกระบวนการวัดผลที่มีความเป็นธรรม ผู้บริหารระดับสูงให้ความสำคัญต่อการวัดผลงานไม่ว่าจะเป็นระบบการทำงาน การติดตาม ตรวจสอบ ประเมิน การสื่อสารเพื่อที่จะนำไปสู่ขั้น ตอนในการพัฒนา

7. บทสรุป

วัฒนธรรมองค์การและผลการปฏิบัติงานนั้นมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันอันจะส่งผลต่อระบบการทำงาน ผลงาน ความสัมพันธ์ในองค์การ เช่น ระบบสังคม และวัฒนธรรมของการปฏิบัติงานที่ดีขององค์การ ระบบค่านิยมองค์การ และการบริหารงานในองค์การที่ส่งเสริมระบบการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ การมีความเชื่อของแต่ละคนที่ทำงานในองค์การผ่านปัจจัยหลายๆอย่าง เช่น โครงสร้างองค์การ ค่านิยมขององค์การ ภารกิจขององค์การ บรรยากาศในองค์การ รวมถึงค่านิยม และความเชื่อของทุกๆคนที่อยู่ในองค์การซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานขององค์การแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์การแต่ละแบบตามแนวคิดของนักทฤษฎีทำให้ลักษณะผลการปฏิบัติงานออกมานั้น จะมีผลในการส่งเสริมการปฏิบัติงานในทางบวก หรือจะส่งผลการปฏิบัติองค์การให้เสื่อมถอยลงได้ ในทางลบ เพราะทั้งสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน

บรรณานุกรม

- กัลยาณี คุณมี. (2554). **การบริหารค่าตอบแทนเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมและพัฒนาเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชัยทวี เสนาะวงศ์. (2546). **การบริหารผลการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพฯ: Business Management Co.,Ltd.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2549). **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รัตนไตร.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2547). **รัฐประศาสนศาสตร์: ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ. 1887- ค.ศ. 1970)**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พ ร ร ัต น ์ ร ัต น ศิ ริ ว ง ศ์ . **วั ธ น ธิ ร ร ม อ ง ค์ ก า ร** . https://www.baanjommyut.com/library_2/corporate_culture/. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2561.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. (2545). **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสาร.
- สิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2546). **จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- Armstrong, G., & Kotler, P. (2003). **Marketing and introduction**. (6 th ed.). New Jersey: Pearson Education.
- Armstrong, G. & Kotler, P. (2009). **Marketing, an introduction**. (9 th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Schein, E. H. (1990). **Innovative Cultures and Adaptive Organizations**. *Journal of Development Administration*, 7(2), 111.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวธวิกลิตาราม

วารสารวิจัยธรรมศึกษา ของศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวธวิกลิตาราม ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารวิจัยธรรมศึกษา

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์บทความในวารสารวิจัยธรรมศึกษา

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารวิจัยธรรมศึกษาก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารวิจัยธรรมศึกษาแล้ว
5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารวิจัยธรรมศึกษากำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวา กับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ได้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ได้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ได้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม

ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง พระมหาหมหินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร. 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถ.จรัญสนิทวงศ์ 72 แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร. 086-086-4258

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ maghavin9@yahoo.com

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน